

Regionalt Næringsprogram for landbruket i Vestfold og Telemark 2019 – 2022

Tatt til orientering i Telemark fylkeskommune mars 2019

Politisk vedtatt i Vestfold fylkeskommune februar 2019

Utarbeidet i samarbeid med partnerskapet i Vestfold og Telemark

Innholdsfortegnelse:

Regionalt Næringsprogram Del 1	4
1: Sammenstilling av satsingsområder og mål	4
2: Innledning.....	6
2.1 Bakgrunn	6
2.2 Formålet med regionale næringsprogram for landbruket	7
2.3 Organisering og prosess	7
2.4 Nasjonale føringer	8
2.5 Offentlige aktører.....	9
2.6 Økonomiske virkemidler og ansvarsforhold.....	10
2.7 Rammebetingelser for landbruket i Norge.....	10
2.8 Beredskap.....	11
3. Landbruket i Vestfold og Telemark	11
3.1 Dyrka jord i Vestfold og Telemark	12
3.2 Produktiv skog i Vestfold og Telemark.....	13
3.3 Befolkingstetthet i Vestfold og Telemark.....	14
3.4 Hyttetetthet i Vestfold og Telemark	15
3.5 Kornproduksjon i Vestfold og Telemark.....	16
3.6 Grovfôrproduksjon i Vestfold og Telemark	17
3.7 Regionens andel av husdyrproduksjoner i 2017	18
3.8 Beitelag og setring i Vestfold og Telemark.....	19
3.9 Potetdyrking i Vestfold og Telemark	20
3.10 Grønnsakdyrking i Vestfold og Telemark	21
3.11 Fruktdyrking i Vestfold og Telemark	22
3.12 Bær dyrking i Vestfold og Telemark	23
3.13 Næringsmiddelindustri i Vestfold og Telemark.....	24
3.14 Lokalmatprodusenter i Vestfold og Telemark.....	25
3.15 Videregående skoler i Vestfold og Telemark.....	26
4. Overordna mål for landbruket i Vestfold og Telemark	27
5. Satsingsområder og mål	28
5.1 Klima og grønt skifte.....	28
5.1.1 Bærekraftig landbruk med reduserte utslipp av klimagasser og økt binding av karbon	28
5.1.2 Produksjon under endrede klimatiske forhold.....	29
5.1.3 Sirkulær økonomi; kjente ressurser – uante muligheter	30
5.1.4 Jordas produksjonsevne	30
5.2 Matproduksjon og arealbruk.....	30

5.2.1 Mat med lokal identitet.....	31
5.2.2 Økologisk produksjon	31
5.2.3 Fjellandbruket.....	32
5.2.4 Grønnsaker, poteter, frukt og bær	33
5.2.4.1 Grønnsaker	33
5.2.4.2 Potet	34
5.2.4.3 Frukt	34
5.2.4.4 Bær	35
5.2.5 Korn, frø, olje- og proteinvekster	36
5.2.6 Veksthusproduksjon	36
5.2.7 Grovfôrbasert husdyrproduksjon	37
5.2.8 Kraftfôrbasert husdyrproduksjon.....	38
5.2.9 Annen husdyrproduksjon	39
5.3 Skog og utmark.....	39
5.3.1 Foryngelse og skjøtsel av framtidsskogen.....	40
5.3.2 Nettverksbygging.....	40
5.3.3 Tenk tre	40
5.3.4 Bioenergi.....	41
5.3.5 Juletreproduksjon.....	41
5.3.6 Utmarksnæring.....	42
5.4 Gården som ressurs.....	42
5.4.1 Inn på tunet	42
5.4.2 Landbruksbasert reiseliv.....	43
5.4.3 Annen produkt- og tjeneste produksjon	43
5.5 Kompetanse og rekruttering	44
5.5.1 Videregående utdanning	44
5.5.2 Etter- og videreutdanning	44
5.5.3 FoU	44
5.5.4 Nyskaping	44
5.6 Omdømmebygging.....	45
5.6.1 Mat og folkehelse	45
5.6.2 Bynært og urbant landbruk	45
5.6.3 Informasjon	46

Regionalt Næringsprogram Del 2 Vedlegg

Regionalt Næringsprogram Del 3 Vedlegg

Regionalt Næringsprogram Del 1

1: Sammenstilling av satsingsområder og mål

OVERORDNEDE MÅL FOR LANDBRUKET I VESTFOLD OG TELEMAR

1. Landbruket i Vestfold og Telemark skal utvikles ved å ta i bruk alle gårdens ressurser og bidra til verdiskaping og beredskap i hele verdikjeden.
2. Landbruket skal være framtidrettet og bærekraftig, med reduserte utslipp av klimagasser og økt binding av karbon, uten at det reduserer matproduksjonen.
3. Matproduksjonen i Vestfold og Telemark skal økes ved videre utvikling og aktiv drift av de matproduserende arealene.
4. Landbrukets produksjon av mat, tre og tjenester skal være konkurransedyktig, markedsrettet og klimavennlig og bidra med fellesgoder til befolkningen.

SATSINGSOMRÅDER (Ikke prioritert rekkefølge)		MÅL (Ikke prioritert rekkefølge)
Klima og grønt skifte	Bærekraftig landbruk med reduserte utslipp av klimagasser og økt binding av karbon	-Økt produksjon med vekt på større verdiskaping, og hensynet til klima og miljø.
	Jord- og skogbruksproduksjon under endrede klimatiske forhold	-Tilpasse agronomi og dyrkingsteknikk til endrede klimaforhold. -Omstilling av skognæringen til nye produksjons- og skjøtelsrutiner. -Økt beredskap på gårdsnivå.
	Sirkulær økonomi; Kjente ressurser – uante muligheter	-Verdikjeden i landbruket skal aktivt utnytte mulighetene som det grønne skifte og sirkulær økonomi gir.
	Jordas produksjonsevne	-God jordkultur som fremmer høy produksjonsevne og mindre klimautslipp og avrenning.
Matproduksjon og arealbruk	Mat med lokal identitet	-Tilrettelegge for økt produksjon, foredling og omsetning av lokalmat gjennom ulike kanaler. -Videreutvikle Vestfold og Telemark som matregion.
	Økologisk produksjon	-Øke produksjonen i tråd med etterspørselen og trender i markedet.
	Fjellandbruket	-Utnytte og videreutvikle særpreg og spesielle kvaliteter.
	Grønnsaker, poteter, frukt og bær	-Økt produksjon basert på egnede arealer og muligheter i markedet. -Produkt- og markedsutvikling.

SATSINGSOMRÅDER (Ikke prioritert rekkefølge)	MÅL (Ikke prioritert rekkefølge)	
	Korn, frø, olje- og proteinvekster	-Øke produksjonene og introdusere nye, i tråd med de kvalitetene markedet etterspør. -Øke avlingsnivået. -Gode produsentmiljøer.
	Veksthusproduksjon	-Konkurranskraftig og bærekraftig veksthusnæring, basert på fornybare ressurser og ny teknologi. -Kunnskapsoverføring til øvrig landbruk.
	Grovfôrbasert husdyrproduksjon	-En framtidretta produksjon basert på lokale ressurser, markedsbehov og med basis i god dyrevelferd. -Bedre utnyttelse av beiteressurser og grovfôrearealene.
	Kraftforbasert husdyrproduksjon	-En framtidretta produksjon tilpasset markedsbehov, spredeareal og med basis i god dyrevelferd.
	Annen husdyrproduksjon (hjort, bier mm.)	-En framtidretta produksjon med effektive driftsformer og produktutvikling.
Skog og utmark	Foryngelse og skjøtsel av framtidsskogen	-Sikre investering i ny skog etter slutthogst.
	Nettverksbygging	-God kontakt og informasjonsflyt mellom skognæringen og offentlige etater.
	Tenk tre	-Bruken av trevirke økes til 1 m3 per innbygger per år i 2020 som grunnlag for videre økning etter 2020.
	Bioenergi	-Skaffe oversikt over skogressurser tilgjengelige for bioenergiproduksjon. -Økt bruk av bioenergi.
	Juletreproduksjon	-Bli en av landets viktigste regioner for salg av juletrær innenlands og til eksport.
	Utmarksnæring	-Utvikling på eiendommer der det ligger til rette for jakt, fiske og utleie og/eller tilrettelagt bruk av utmarksarealer for friluftsliv og folkehelse.
Gården som ressurs	Inn på tunet (IPT)	-Økt kjennskap til IPT hos kommuner og andre instanser. -Flere kvalitetssikrede, lønnsomme og varige IPT-tilbud.
	Landbruksbasert reiseliv	-Opplevelser og aktiviteter fra landbruket skal være med å videreutvikle Vestfold og Telemark som et attraktivt besøksmål.
	Annen produkt- og tjenesteproduksjon	-Skape lønnsom virksomhet basert på alle gårdens ressurser.
Kompetanse og rekruttering	Videregående utdanning	-Bidra til rekruttering til, og videreutvikling av videregående utdanning tilpasset behovene i verdikjeden og inn mot høyere utdanning (naturbruk, matfag og reiseliv).
	Etter- og videreutdanning	-Gode etter- og videreutdanningstilbud for næringsutøverne.

SATSINGSOMRÅDER (Ikke prioritert rekkefølge)		MÅL (Ikke prioritert rekkefølge)
	FoUI	-Forskning og forskningsbasert innovasjon blir et viktig redskap i kompetansebygging og verdiskaping i hele verdikjedene i landbruket.
	Nyskaping	-Sikre gode tilbud til landbrukets gründere og vekstvirksomheter.
Omdømmebygging	Mat og folkehelse	-Økt kunnskap om norske råvarer og helsegevinsten ved gode måltidsopplevelser hos personer som jobber med barn, unge og eldre. -Økt kunnskap om offentlig innkjøp.
	Bynært og urbant landbruk	-Videreutvikling av bynært og urbant landbruk rundt de største byene med vekt på folkehelse og positiv omdømmebygging for landbruket.
	Informasjon	-Godt omdømme. -Kommunisere god og trygg norsk mat.

Gjennomgående vurderingskriterier for tiltak:

A) Innovasjon, lønnsomhet og markedsorientering

B) Rekruttering og kompetanseheving

C) Klimaeffekt og bærekraft (sosial, økonomisk og miljømessig)

D) Samfunnsnytte og omdømme

2: Innledning

Regionalt næringsprogram er utarbeidet for perioden 2019–2022 for det nye fylket Vestfold og Telemark. Dokumentet gir en kort innføring i status for landbruket med tilhørende næringer i regionen. Det viktigste formålet med det regionale næringsprogrammet er å peke på muligheter og sette mål for videre utvikling og satsing. Det regionale næringsprogrammet har en medfølgende handlingsplan som utarbeides årlig. Handlingsplanen peker på konkrete strategier og tiltak for å nå målene i det regionale næringsprogrammet. Det er valgt å ha årlige handlingsplaner for å kunne være så presise og fleksible som mulig.

2.1 Bakgrunn

I Jordbruksoppgjøret 2017 med tilhørende St. Prop. 141 S (2016–2017) framgår det at regionale bygdeutviklingsprogram (RBU), bestående av regionale næringsprogram (RNP), regionale miljøprogram (RMP) og regionalt skog- og klimaprogram (RSK), skal revideres innen 01.01.2019. Landbruks- og matdepartementet har også sendt alle Fylkesmanns-embetene og fylkeskommunene et brev datert 20. september 2017 der oppdraget med revisjon av RBU og underprogrammene blir mer inngående beskrevet.

2.2 Formålet med regionale næringsprogram for landbruket

Det regionale næringsprogrammet skal gi strategisk retning for det regionale arbeidet med næringsutvikling i landbruket og det skal synliggjøre landbrukets muligheter og bidrag til det samlede næringsutviklingsarbeidet i regionen. RNP skal løfte fram potensialet for utvikling innenfor både tradisjonelt landbruk og andre landbruksbaserte næringer.

2.3 Organisering og prosess

Det regionale bygdeutviklingsprogrammet med tilhørende regionalt næringsprogram, skal revideres og utarbeides i det regionale partnerskapet. Det regionale partnerskapet består i denne sammenheng av Fylkesmannsembetene, fylkeskommunene, Innovasjon Norge og faglagene i landbruket. Andre aktører kan trekkes inn ved behov. Fylkesmannsembeter som er vedtatt sammenslått fra 2019, skal samarbeide om utformingen av det nye bygdeutviklingsprogrammet med sine underprogram. Ny programperiode vil være 2019-2022. Det regionale partnerskapet for Vestfold og Telemark har besluttet at programmene skal være felles.

Fylkesmannen har i sin virksomhets- og økonomiinstruks for 2018 fått revisjon av regionalt bygdeutviklingsprogram som ett av sine oppdrag. Fylkesmannen har derfor påtatt seg rollen som pådriver og er ansvarlig for gjennomføring av prosessen.

En styringsgruppe som består av landbruksdirektørene ved Fylkesmannen i Vestfold og Fylkesmannen i Telemark og av næringsjefene ved fylkeskommunen i Vestfold og fylkeskommunen i Telemark, er oppnevnt som øverste ansvarlige for revisjonen av det regionale bygdeutviklingsprogrammet (RBU). Styringsgruppa avgjør dersom det skulle oppstå uenigheter, og de er ansvarlig for endelig godkjenning av programmet.

For hvert underprogram i RBU er det opprettet egne arbeidsgrupper. For det regionale næringsprogrammet (RNP) er det opprettet en arbeidsgruppe som består av representanter fra det regionale partnerskapet samt fra andre viktige samarbeidsparter. Viken Skog og AT Skog er invitert til å sitte i arbeidsgruppa, men har ikke oppnevnt representanter. Arbeidsgruppa gir innspill, diskuterer aktuelle satsingsområder og fungerer som en høringsinstans.

Det er oppnevnt et arbeidsutvalg som består av samlet 4 representanter fra de to fylkesmennene og fylkeskommunene. Arbeidsutvalget er et bindeledd mellom sekretariatet og arbeidsgruppa og diskuterer mer overordna problemstillinger. Alle representantene i arbeidsutvalget sitter også i sekretariatet.

Det er oppretta et sekretariat som består av medarbeidere hos Fylkesmannen i Vestfold og Fylkesmannen i Telemark. Disse deltar på møter i arbeidsgruppa. Representantene fra fylkeskommunen som er representert i arbeidsutvalget, deltar også på møtene i sekretariatet.

Styringsgruppe for RBU og underprogrammene	• Olav Sandlund, landbruksdirektør FMVE • Helge Nymoene, landbruksdirektør FMTE • Svein Almedal, seksjonssjef VFK • Audun Mogen, næringsjef TFK
Arbeidsgruppe for RNP	• Thorleif Müller og Elin Røed, Vestfold Bondelag • Aslak Snarteland og Jan Thorsen, Telemark Bondelag • Audun E. Tvedten og Bergljot Styrvold, Vestfold Bonde- og Småbrukarlag • Kari Tellefsen og Helle Gjerde, Telemark Bonde- og Småbrukarlag • Kjetil Gran Bergsholm, NLR Viken • Magne Heddan, NLR Østafjells • Nils Kverneland, Elin Akre Tellum og Beret Mette Haga, Innovasjon Norge Vestfold og Telemark • Einar Idland (KS Vestfold) • Gunnhild Helene Breiland/Åse Ingebjørg Flateland (KS Telemark)
Arbeidsutvalg for RNP	• Marita Bruun, FMTE (leder) • Ingunn H. Sømme, FMVE • Karl Otto Mauland, VFK • Mona Rasmussen, TFK
Sekretariat for RNP	• Marita Bruun, FMTE (leder) • Bob Gottschal, FMTE • Kari Mette Holm, FMVE • Ingunn H. Sømme, FMVE • Lisbeth Haugan, FMVE • Ingrid K. Haugberg FMVE • Knut Ivar Løken, FMVE • Karl Otto Mauland, VFK • Mona Rasmussen, TFK

2.4 Nasjonale føringer

Det er i oppdraget sagt at RNP må utarbeides innenfor rammene av nasjonale føringer gitt av Regjering og Storting. Den nasjonale landbrukspolitikken blir synliggjort gjennom en rekke dokumenter og meldinger. Følgende dokumenter med tilhørende innstilling fra næringskomiteen er særlig relevante:

- Meld. St. 11 (2016-2017) Endring og utvikling. En fremtidsrettet jordbruksproduksjon
- Meld. St. 6 (2016-2017) Verdier i vekst – Konkurransedyktig skog- og trenæring
- Meld. St. 31 (2014-2015) Garden som ressurs – marknaden som mål

I tillegg er følgende strategier viktige:

- Regjeringens bioøkonomistrategi - Kjente ressurser uante muligheter
- Opplevingar for ein kvar smak – strategi for reiseliv basert på landbruket og reindrifta sine ressursar
- Nasjonal strategi for økologisk jordbruk 2018-2030

Det er vidare uttalt at det skal være en god kopling mot fylkeskommunens regionale planstrategier og regionalt utviklingsarbeid i det enkelte fylke.

2.5 Offentlige aktører

I gjennomføring av landbruks- og matpolitikken har både Fylkesmannen, fylkeskommunen, Innovasjon Norge og kommunene sentrale roller og oppgaver.

Fylkesmannen er statlig sektormyndighet på landbruks- og matområdet og har ansvar for å følge opp nasjonale vedtak, mål og retningslinjer. Fylkesmannen skal mobilisere til utvikling av ulike produksjoner i og i tilknytning til landbruket og følge opp ambisjoner som er synliggjort i Meld. St. 31 (2014-2015) Gården som ressurs – marknaden som mål, samt i strategi for reiseliv basert på landbruket og reindrifta sine ressurser. Videre forvalter Fylkesmannen utrednings- og tilretteleggingsmidler i landbruket fram til 2020. En annen viktig oppgave er dialog med kommunene om landbruk som en del av kommunens arbeid innen samfunns- og næringsutvikling. Fylkesmannen er også ansvarlig for å gi signaler til Innovasjon Norge om regionalt partnerskap sine prioriteringer i forvaltningen av IBU-midler.

Fylkesmannen har i 2018 særlig tydelig oppdrag innen noen sektorer knyttet til utviklingsarbeid:

- Videreutvikle økologisk landbruk som en del av landbruket i fylket.
- Være en regional pådriver for å oppnå målsettingen om nok og trygg mat, økt matmangfold, interesse for utvikling av Matnasjonen Norge og matglede på institusjoner.
- Bidra til økt bruk av skogråstoff til bioenergi og økt bruk av tre.

Fylkeskommunen er en regional utviklingsaktør. Etter forvaltningsreformen i 2010, skal fylkeskommunen ivareta oppgaver innen verdiskaping landbruk, klima- og samfunnsplanlegging, samt rekruttering og kompetanseheving. Fylkeskommunens engasjement innen næringsutvikling i landbruket må ses i sammenheng med fylkeskommunens øvrige næringspolitiske arbeid og eierskap i Innovasjon Norge.

Fylkeskommunen skal bidra til at landbruks-, klima- og energipolitiske mål ivaretas i samfunnsplanlegginga. Rollen innen rekruttering og kompetanseheving må ses i sammenheng med fylkeskommunens rolle som utdanningspolitisk og regionalpolitisk aktør.

Innovasjon Norge skal fremme lønnsom næringsutvikling i hele landet og utløse ulike distrikters og regioners næringsmessige muligheter til økt verdiskaping gjennom innovasjon,

internasjonalisering og profilering. LMD har gitt Innovasjon Norge et eget oppdrag innen landbrukssektoren med å videreutvikle eksisterende næring og skape ny bærekraftig næringsvirksomhet. Dette skal skje ved å ta i bruk mangfoldet av landbrukets menneskelige og materielle ressurser.

Innovasjon Norge forvalter en rekke investerings- og utviklingsordninger innenfor nasjonale- og regionale satsingsområder i form av kompetanseheving, rådgivningstjeneste, nettverksbygging og finansiering.

Kommunen er også en viktig aktør innen næringsutvikling i landbruket. Kommunen er førstelinjetjeneste for mange av landbrukets virkemiddelordninger. Dette innebærer at kommunen skal vurdere søknader om økonomisk støtte som skal sendes til Innovasjon Norge. Denne oppgaven er omtalt i egen forskrift. I mange tilfeller vil kommunen også være en viktig rådgiver for bonden med bred oversikt over tilbud og muligheter som finnes. God henvisningskompetanse i kommunen anses som viktig for kundene slik at det blir lettere å finne fram i det offentlige virkemiddelapparatet.

2.6 Økonomiske virkemidler og ansvarsforhold

Det er flere virkemiddelpotter som blir berørt av strategiene og føringene i det nye regionale næringsprogrammet:

- Utrednings- og tilretteleggingsmidlene (UT-midler), i dag forvaltet av Fylkesmannens landbruksavdeling, men skal overføres til fylkeskommunen i 2020
- Bedriftsutviklingsmidlene i landbruket (IBU-midler), forvaltet av Innovasjon Norge
- Andre Innovasjon Norge programmer
- Midler til rekruttering og kompetanse i landbruket, forvaltet av fylkeskommunen
- Klima- og miljømidlene forvaltet av Fylkesmannens landbruksavdeling

Det kan også være andre økonomiske virkemidler som er aktuelle for satsinger og prosjekter innen landbrukssektoren. Føringer i det nye regionale næringsprogrammet skal også omfatte disse:

- Regionale utviklingsmidler og ulike budsjettmidler, som forvaltes av fylkeskommunene
- Forskningsmidler forvaltet av regionale forskningsfond og Norges forskningsråd

2.7 Rammebetingelser for landbruket i Norge

Norsk landbrukspolitikk er den delen av næringspolitikken som omfatter jordbruk, hagebruk, skogbruk, reindrift og andre aktiviteter basert på landbrukets ressurser (bygdenæringer). Landbrukspolitikken formål er å oppfylle vedtatte samfunnsmessige mål. Det er 4 viktige deler i den norske landbruksmodellen som omhandler jordbruksproduksjonen:

- Importvern
- Jordbruksavtalen
- Samvirke

- Markedsregulering og jordbruksvarer

Landbruket blir styrt i ønsket retning av mange virkemidler; både lover, markedsordninger og økonomiske virkemidler. Dette gjøres for å sikre samfunnsmessige viktige formål som matsikkerhet, bruk av arealressurser, sikre biologiske verdier, fokus på miljø og klima med mer.

Skogbruket opererer i motsetning til jordbruket i et globalt marked og er sterkt konkurranseutsatt. Et høyt norsk kostnadsnivå har medført utfordringer for eksisterende industri og skapt vansker med å etablere ny. Konkurransedyktige rammebetingelser og risikovillig kapital er nødvendig for nyetableringer.

2.8 Beredskap

Økt produktivitet og bedre konkurransekraft er nødvendig for å beholde markedsandelene og dermed selvforsyningsgraden oppe. Det er markedsmessig rom for økt norsk produksjon, men det er krevende å øke produksjonen. De mest produktive arealene må i stor grad brukes til produksjon av planteprodukter til mat. Samtidig må det grovfôrbaserte husdyrholdet økes i grasområdene, med vekt på bedre grovfôr og bedre utnytting av beitearealer i inn- og utmark.

Kunnskap er et nøkkelord i arbeidet med beredskap. Det er viktig at næringen opprettholder og tar til seg kunnskap som de norske kunnskapsmiljøene leverer i tråd med forskning og utvikling på fagfelt innen dyrehelse, fôr- og mattrygghet, forurensning, ressursutnyttelse med mer. Å ta vare på genressurser er også en del av denne beredskapen. Genressurser er en betegnelse som brukes om gamle sorter og arter av kulturplanter, skogstrær og husdyr. Det er viktig at dagens moderne landbruk også har rom for å ta vare på genressurser for kommende generasjoner.

3. Landbruket i Vestfold og Telemark

Landbruket og tilhørende landbruksrelaterte næringer er mangfoldig og variert i Vestfold og Telemark. Dette skyldes både ressursgrunnlag, klima, etablert mottaksapparat, avstand til markedet osv.

Kartene som er presentert som illustrasjoner for ulike produksjoner og landbruksvirksomhet i Vestfold og Telemark, er i stor grad basert på tall og data hentet fra søknad om produksjonstilskudd 2017, Statistisk Sentralbyrå, Nibio og Kartverket. Tallene hentes fra kommunen der søker har sin driftsenhet, og arealer som leies i andre kommuner blir derfor lagt til søkers hjemkommune.

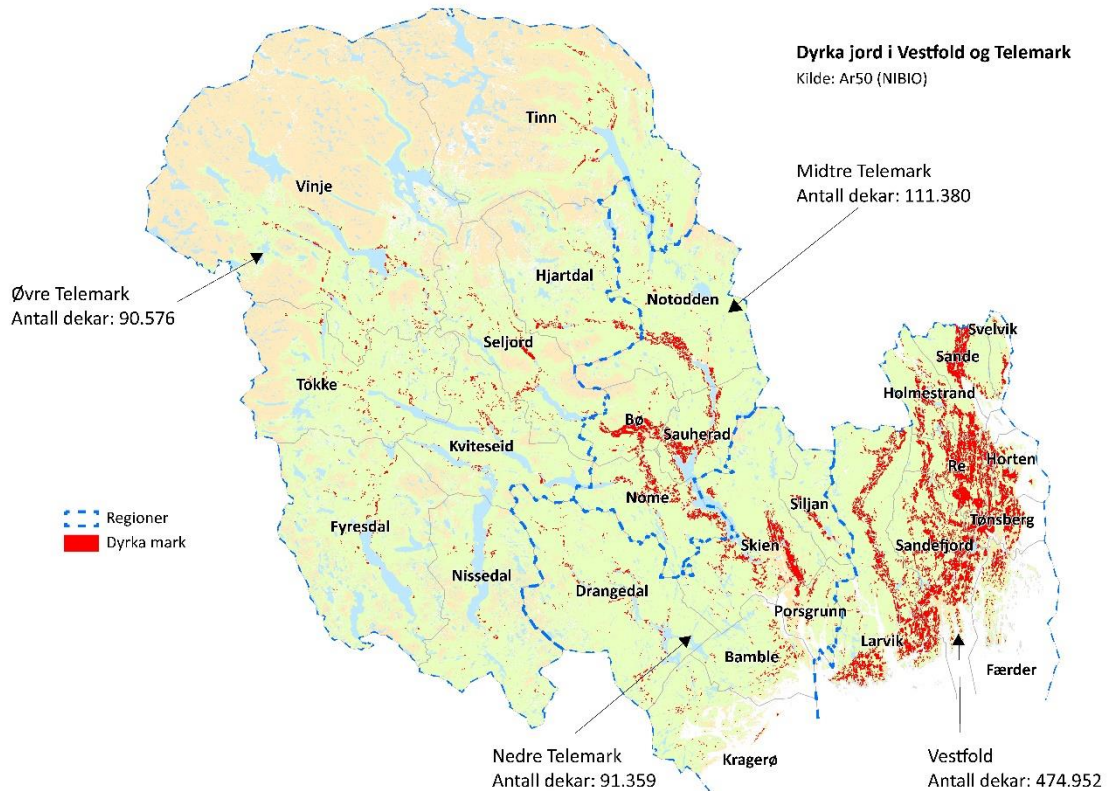
Vi har også tatt inn en figur som sier noe om andel av regionens husdyrproduksjoner.

Vi har delt fylket «Vestfold og Telemark» opp i 4 regioner:

- Øvre Telemark (Fyresdal, Tokke, Vinje, Tinn, Hjartdal, Seljord, Kviteseid, Nissedal)
- Midtre Telemark (Sauherad, Bø, Nome, Notodden)
- Nedre Telemark (Skien, Porsgrunn, Siljan, Bamble, Drangedal, Kragerø)
- Vestfold (Larvik, Sandefjord, Tønsberg, Færder, Re, Horten, Holmestrand, Sande)

For detaljer og mer informasjon, se rapportene Verdiskaping fra tradisjonelt jordbruk og gårdsbasert tilleggsnæring i Telemark (NIBIO rapport nr. 59, 2017) og Vestfolds grønne næringsliv – verdiskaping i landbruket og matindustrien (Agri Analyse, rapport nr. 9, 2017)

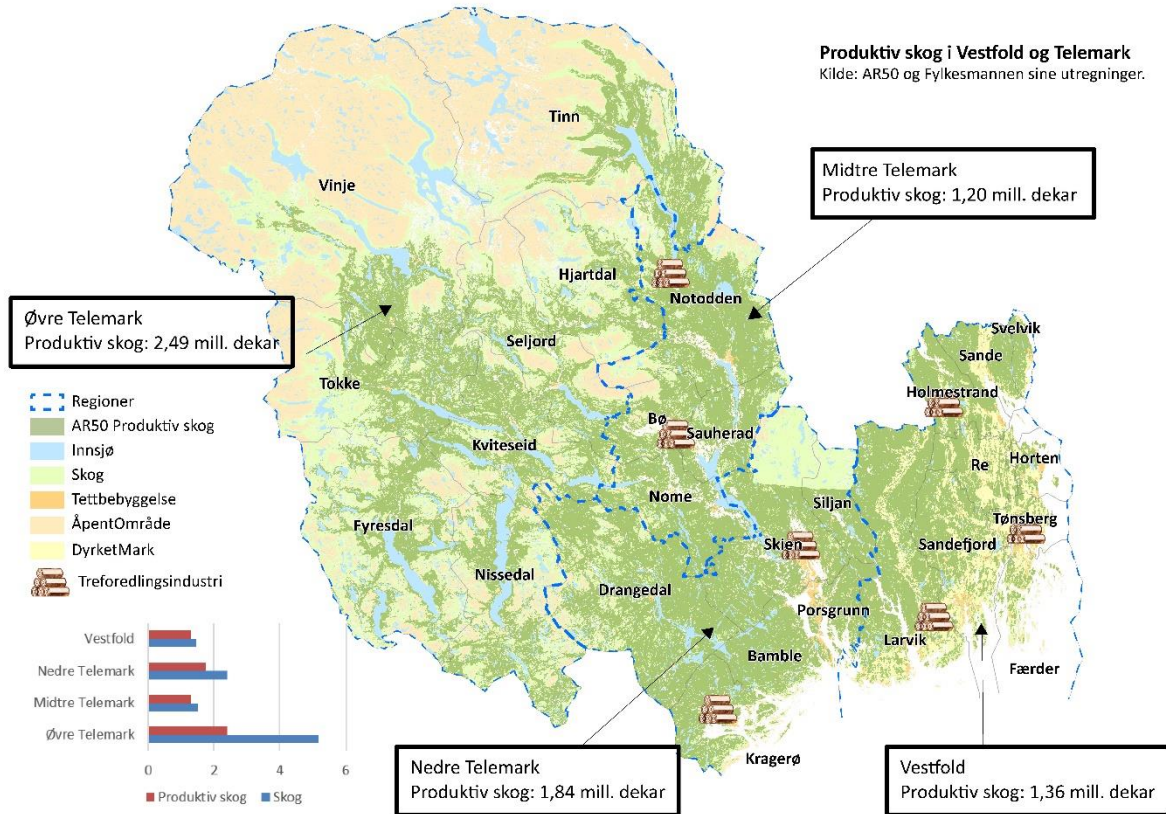
3.1 Dyrka jord i Vestfold og Telemark

Norge har lite jordbruksareal sammenlignet med mange andre land. For å sikre matproduksjonen er det derfor viktig å utnytte tilgjengelige jordbruksarealer. Kartet viser dyrka jord, som omfatter både fulldyrka og overflatedyrka jord og innmarksbeite. Fulldyrka jord utgjør drøyt 90 % av arealet som inngår i «dyrka jord». Fulldyrka jord er arealer som er dyrka til vanlig pløedybde, som kan brukes til åkervekster og eng, og som kan fornyes ved pløying. 20 % av arealet i Vestfold er fulldyrka. I Telemark er 2 % av arealet fulldyrka.

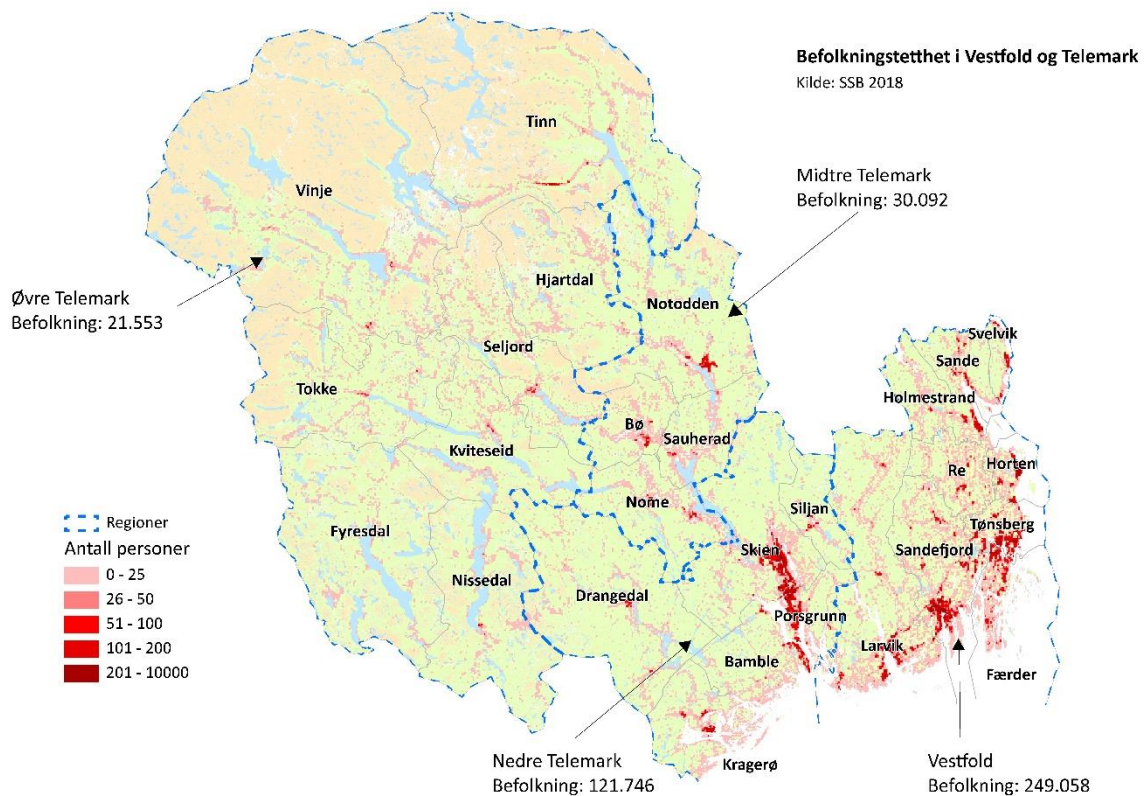
Antall foretak i regionen er redusert med 18,6 %, fra 3209 til 2613 siste 10 år. Dyrka jord i drift er i samme periode ble redusert fra 667 118 daa til 640 727 daa, det vil si en reduksjon på 4 %.

3.2 Produktiv skog i Vestfold og Telemark

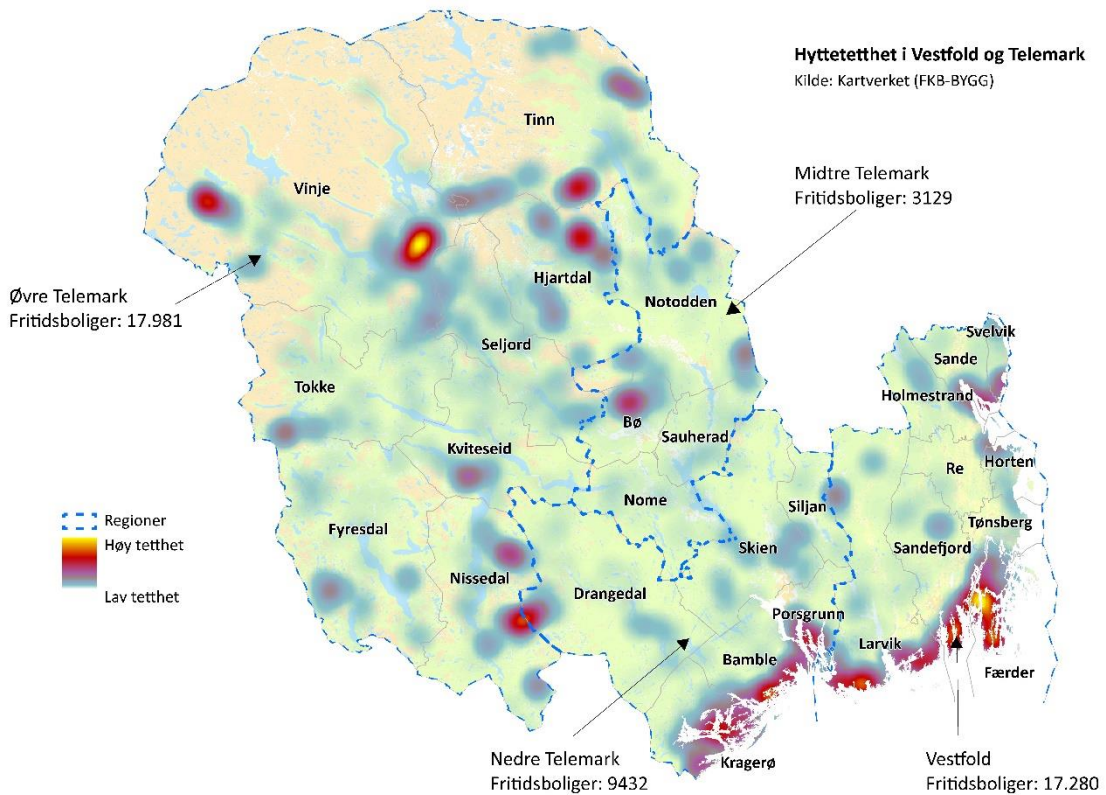
Skog og utmark (utenom fjell) utgjør 52 % av fylkets totalareal. Når fjell inkluderes, utgjør skog og utmark 94 % av totalarealet. Det produktive skogarealet i Vestfold og Telemark utgjør ca. 37 % av totalarealet i fylket. Snaut 6 % av det produktive skogarealet er bundet av vern etter lov, utvalgt som nøkkelbiotoper fra Miljøregistreringer i Skog (MiS) eller klassifisert som naturtype med verdi A (svært viktig).

3.3 Befolkningstetthet i Vestfold og Telemark

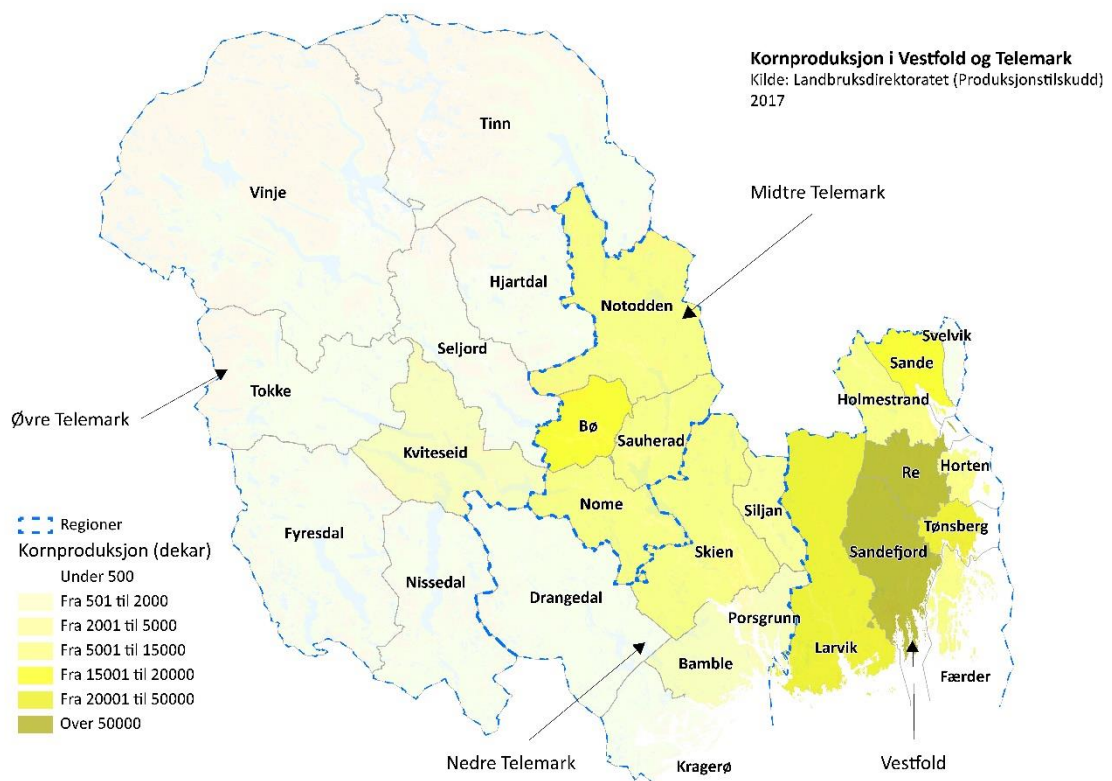
I de tettest befolkede områdene har vi også de beste arealene for dyrking av mat. Samferdsel og utbygging er tema som ofte kommer i konflikt med landbruksarealene.

3.4 Hyttetetthet i Vestfold og Telemark

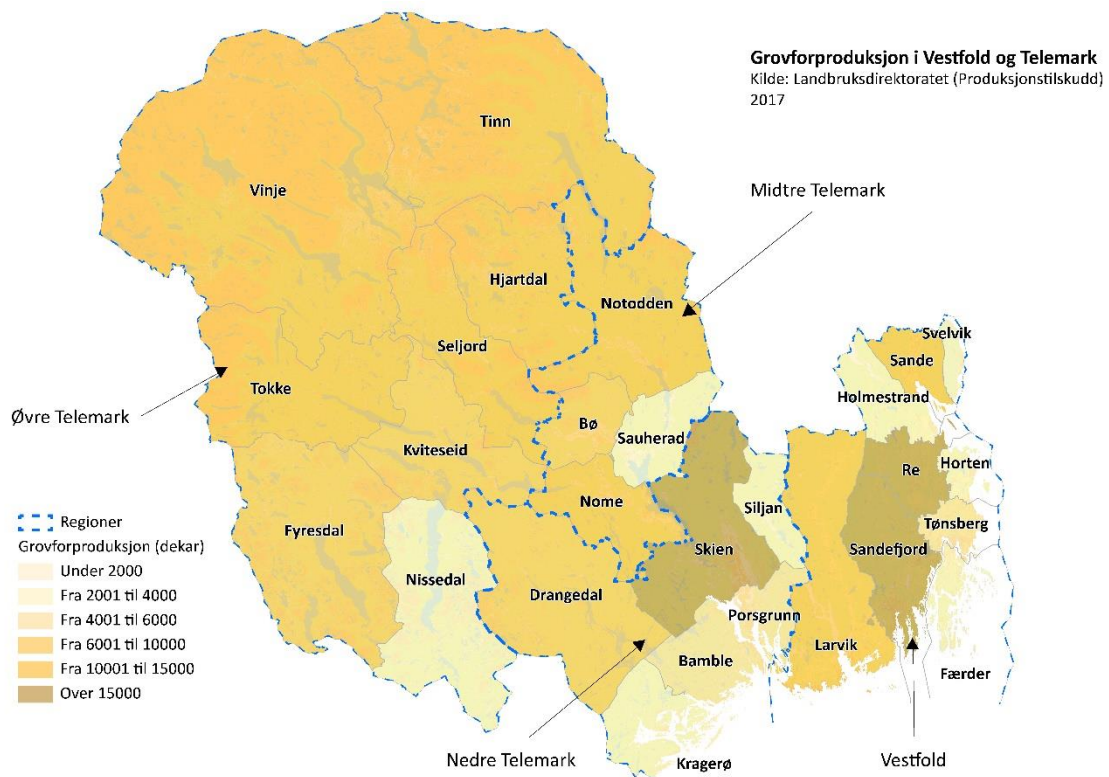
Regjeringen ønsker å styrke koplingen mellom det landbruksbaserte reiselivet og annet reiseliv. Landbruket bør utnytte nærheten til fritidsbebyggelse og tilby varer og tjenester i slike områder. Hyttebygging kan på den andre siden komme i konflikt med landbruket og bruk av arealer for beitedyr.

3.5 Kornproduksjon i Vestfold og Telemark

Vestfold og Telemark har 12 % av landets kornareal og fortrinn for å produsere korn med matkvalitet. Det produseres 20 % av landets matkorn i regionen (2017). Kornarealet har gått ned fra 384 936 daa til 343 928 daa de siste 10 årene. Dette utgjør en reduksjon på 41 008 daa, tilsvarende 11% av arealet. Arealene er erstattet av grasproduksjon, grønnsakproduksjon og noe er omdisponert.

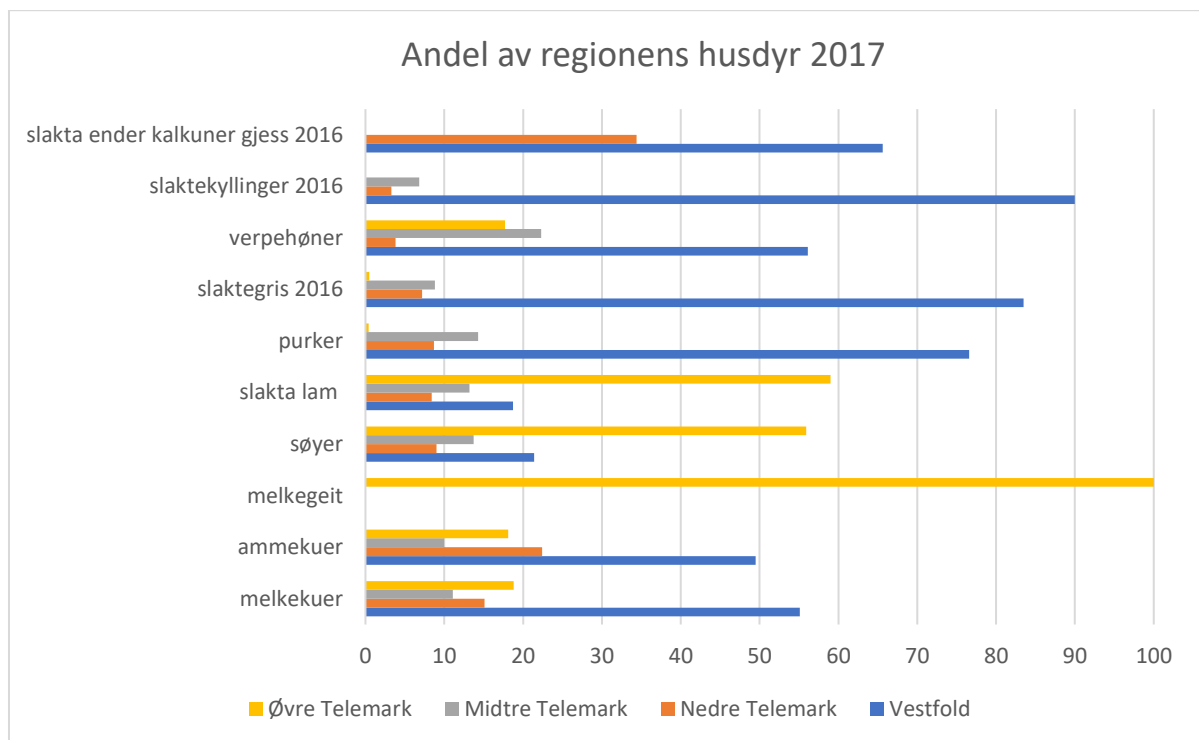
3.6 Grovfôrproduksjon i Vestfold og Telemark

Grasarealene i regionen er økt med ca. 15.000 dekar de siste 10 årene, fra 237 028 daa til 251 880 daa. Grasproduksjon er en forutsetning for husdyrproduksjoner som ku, geit og sau. Økning i grasareal kan henge sammen med satsing på ammeku og salg av fôr til hest. Ikke alt grasareal utnyttes optimalt. Grasproduksjon er en viktig del av vekstskifte med åkerkulturer.

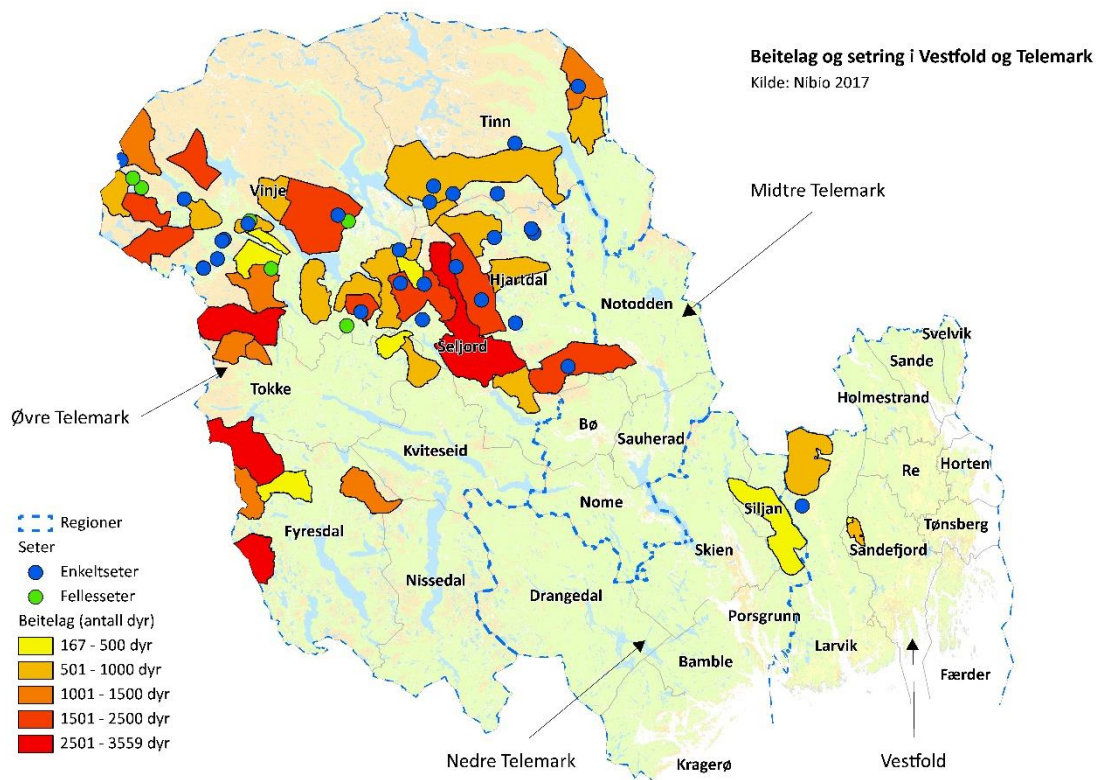
Antall melkekuer har gått noe ned de siste 10 årene, fra 4887 til 4621. Antall ammekuer har økt fra 4605 til 6785 i samme periode. For melkeku har ytelsen økt i samme periode, så volum melk er om lag tilsvarende som 2007. Antall søyer har økt i Vestfold men har hatt en nedgang i Telemark. Totalt for regionen ligger antall søyer på 25 173 i 2017. Melkegeit er kun i Øvre Telemark og antallet er i 2017 på 1634 dyr.

3.7 Regionens andel av husdyrproduksjoner i 2017

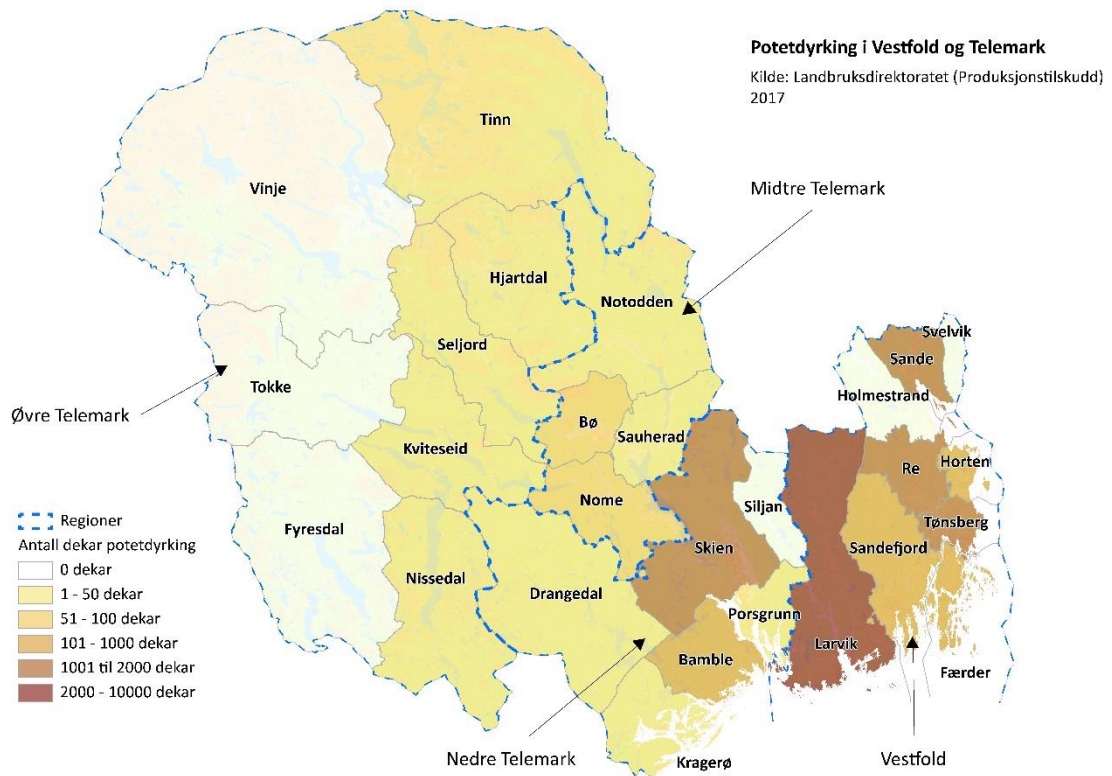
Figuren viser prosentvis fordeling av husdyr i Vestfold og Telemark. Kraftforkrevende produksjoner betyr mye for regionen og særlig svineproduksjonen som er grunnlaget for Vestfolds største arbeidsplass Nortura. (Noen av tallene er hentet fra Produksjonstilskudd i 2016, øvrige tall er fra 2017.)

3.8 Beitelag og setring i Vestfold og Telemark

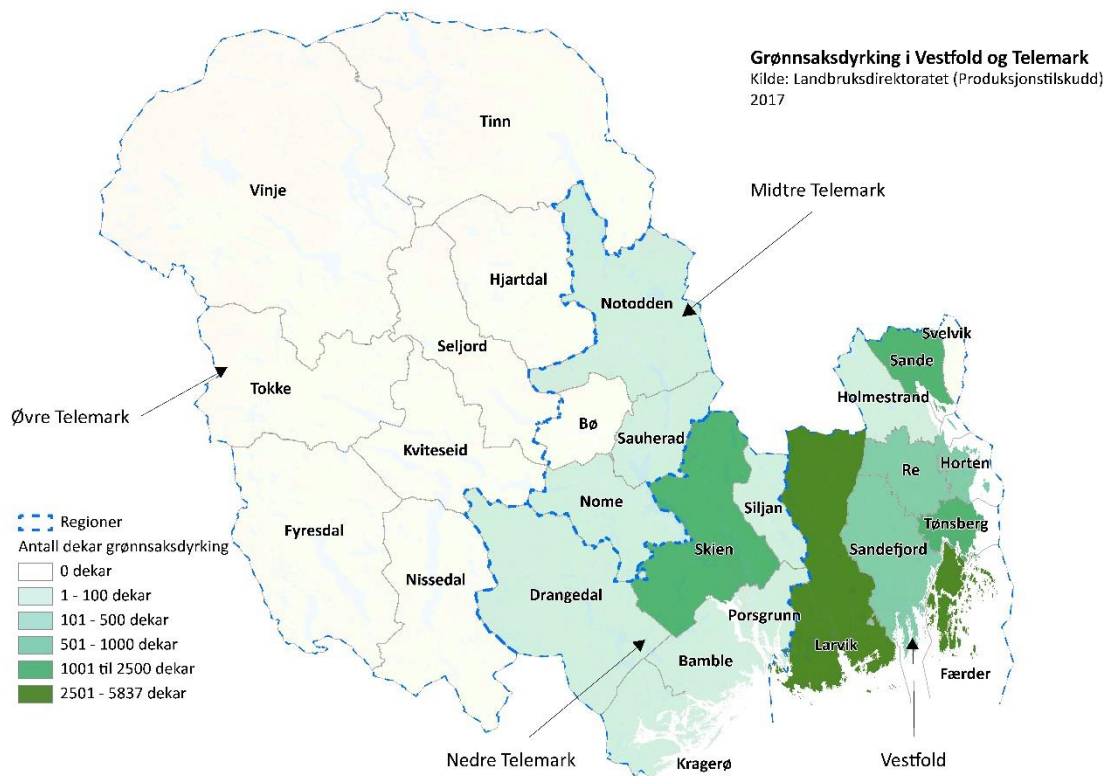
Kartet viser beiteressurser i innmark og utmark med grunnlag i registrering av organisert beitebruk. Beiting på arealer utenom organisert beitebruk er ikke vist på kartet og kommer i tillegg.

3.9 Potetdyrking i Vestfold og Telemark

Potetproduksjonen i regionen utgjør 14 % av landets potetproduksjon. Arealet er redusert de siste 10 årene fra 20 002 daa til 16 263 daa. Noe av nedgangen skyldes klimatiske utfordringer med mye nedbør og tunge maskiner på tynge jordarter. Mye av produksjonen foregår på leiejord på grunn av behovet for vekstskifte. På leiejord kan tilgang på vanning være et problem. Høstkorn har antakelig overtatt noe av arealet der det tidligere var potet.

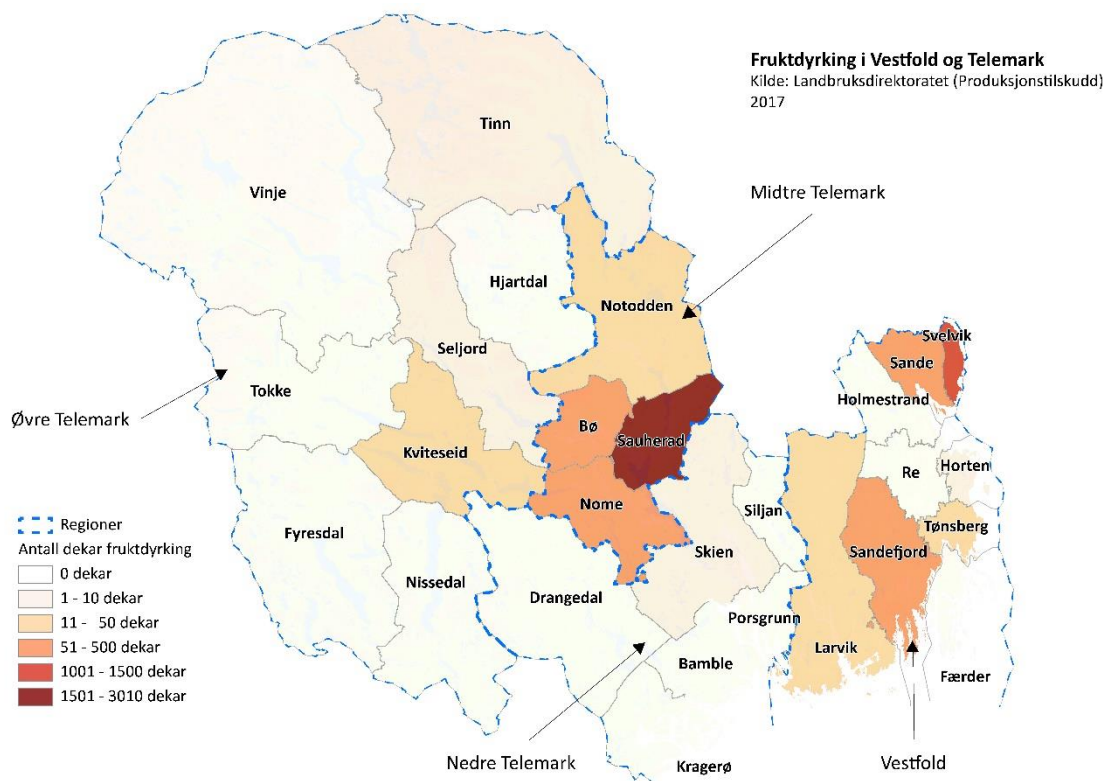
3.10 Grønnsaksdyrking i Vestfold og Telemark

Regionen har 25 % av landets grønnsakareal. I dette ligger ikke tall for erter til konserver og bønner, så andelen av grønnsaker er i realiteten noe høyere. Grønnsakarealet har økt fra 13 769 daa til 17 490 daa de siste 10 årene. Vi antar at produksjonsøkningen har skjedd på tidligere kornarealer.

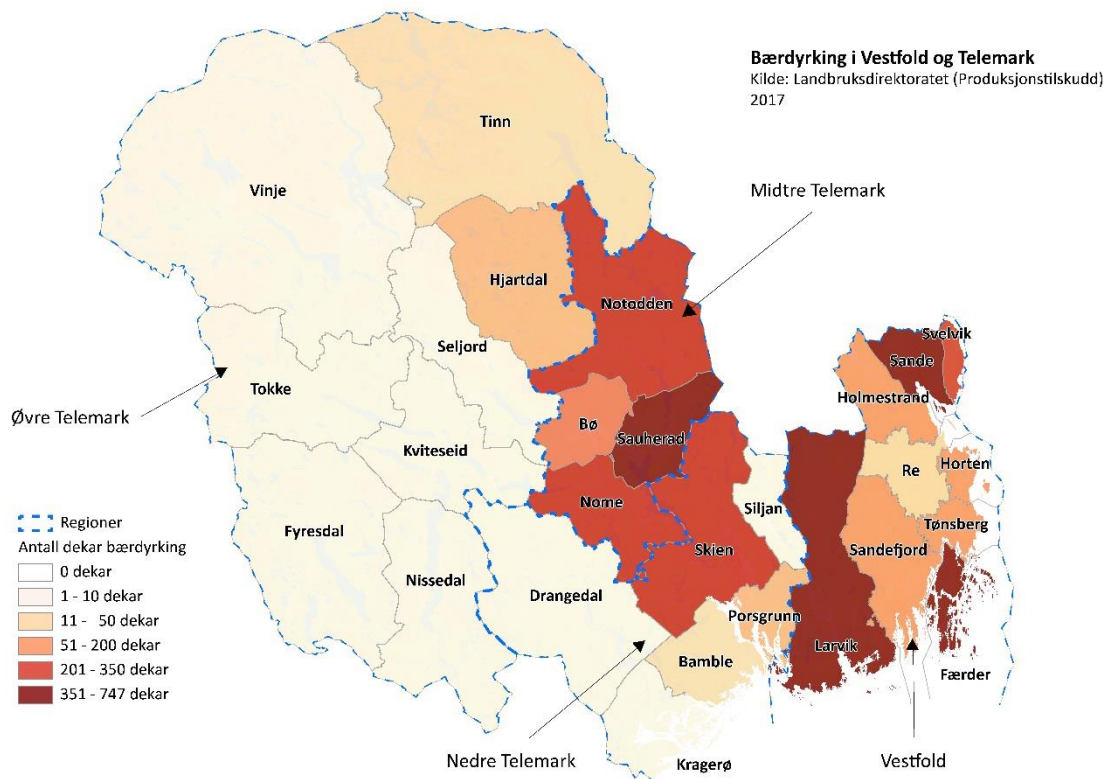
Områdene egnet for grønnsaker ligger i nedre Telemark, særlig konsentrert til Skien, områdene mellom E18 og kysten av Larvik, Sandefjord, Færder, Tønsberg, Horten, Holmestrand og Sande. Det er også viktige produksjonsområder i elveavsetningene opp Lågendalen og i gamle vulkansletter (kaldera) i Re og Sande.

3.11 Fruktdyrking i Vestfold og Telemark

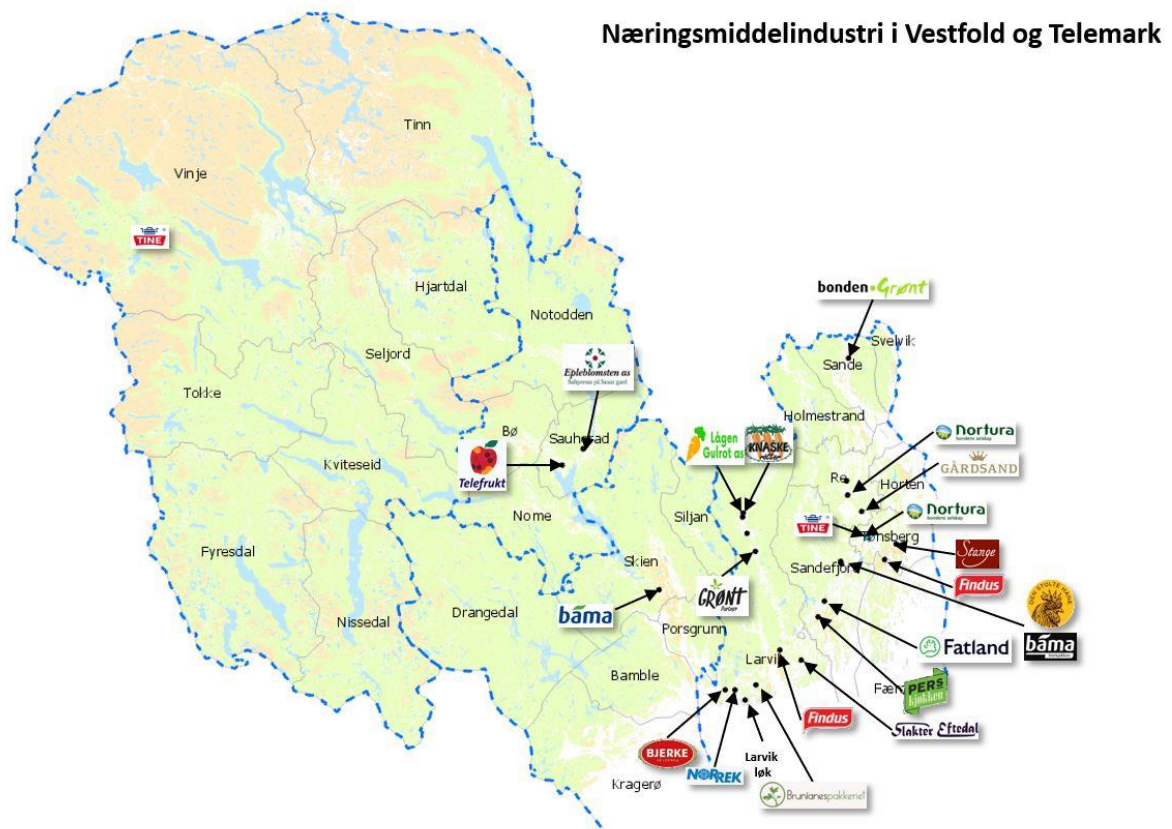
Vestfold og Telemark har 25 % av landets fruktproduksjon. Arealet har de siste 10 årene økt fra 4923 til 5256 daa og dette skyldes nok den store satsingen på frukt i Telemark og store nyplantinger i Svelvik. Klima og jordsmonn gir oss muligheter til å starte opp og utvide fruktdyrkingen i flere områder i regionen.

3.12 Bær dyrking i Vestfold og Telemark

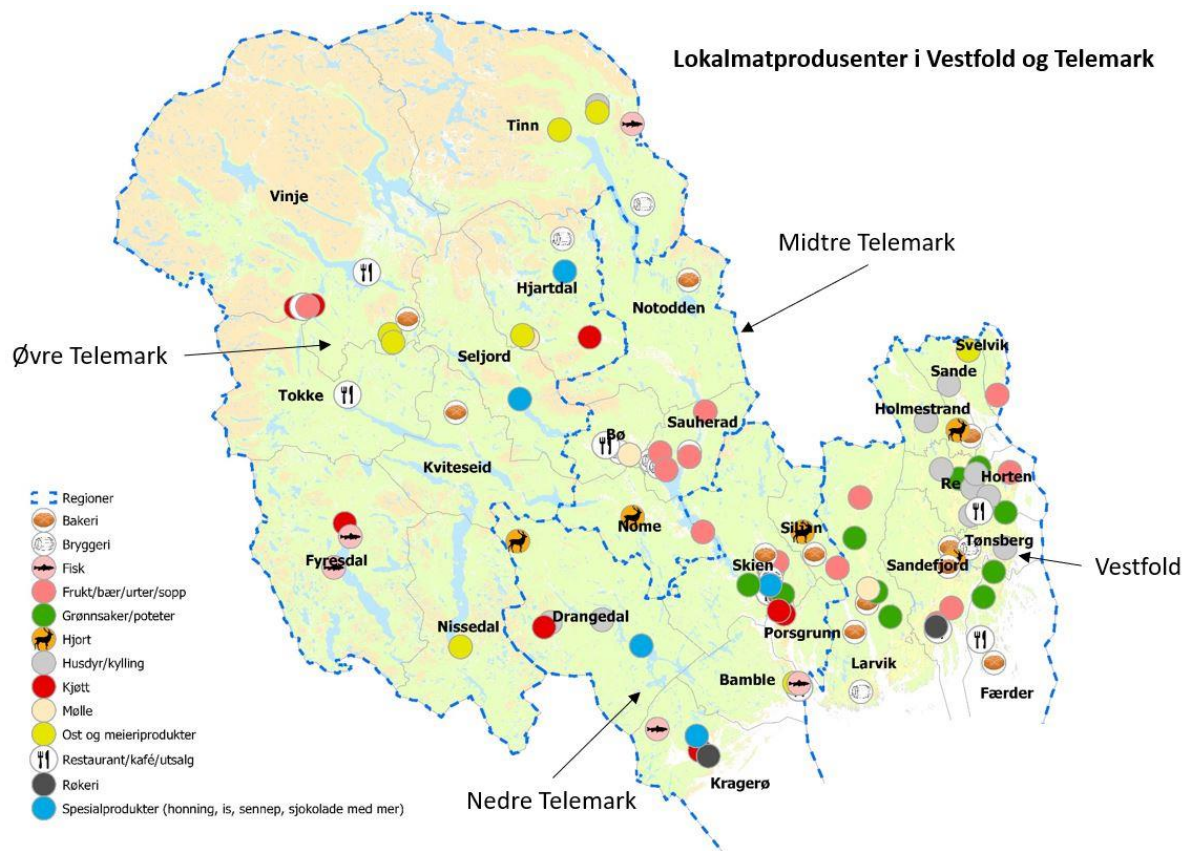
Bær i Vestfold og Telemark utgjør 15 % av Norges bærareal. Arealet har økt fra 4419 daa til 3683 daa de siste 10 årene. Nye dyrkingssystemer vil øke tilbudet av kvalitetsbær og forlenge sesongen.

3.13 Næringsmiddelindustri i Vestfold og Telemark

Det er lokalisert mange viktige aktører med stor bredde innen næringsmiddelindustri i Vestfold. Nærhet til vei og marked er en viktig faktor for etablering av slike bedrifter. Næringsmiddelindustrien er en stor og viktig arbeidsplass og en viktig del av næringslivet i regionen. Tilsvarende har Telemark mistet flere aktører innen næringsmiddelindustrien de siste årene, og produkter transporteres langt til mottak og foredling.

3.14 Lokalmatprodusenter i Vestfold og Telemark

Kartet viser lokalmatprodusenter registrert i 2017/18. (Fylkesmannen i Vestfold og Telemark). Bedriftene er ulike i omfang; noen omsetter produkter bare lokalt, andre både lokalt og nasjonalt.

Mange produsenter er tilsluttet en eller flere nettverk. Aktive nettverk i regionen er Hanen, Bondens Marked Telemark, Bondens Marknad Vestfold, Budeieveven, Regional Matkultur Agder og Telemark og Regional Matkultur Oslofjord.

3.15 Videregående skoler i Vestfold og Telemark

Vestfold og Telemark har tre videregående skoler som tilbyr fagområdet naturbruk. To av skolene eies av fylkeskommunene og en er privateid. De differensierer seg i tilbud til elevene, men vil også konkurrere om disse elevene. Alle skolen har tett samarbeid med næringsorganisasjonene. Alle skolene har videre et godt utbygd driftsapparat, men drives etter noe ulike modeller. I en ny fylkesorganisering blir det viktig å følge med på disse skolenes utvikling sett i forhold til landbruksnæringens utdanningsbehov.

4. Overordna mål for landbruket i Vestfold og Telemark

Tidlig i prosessen med å utarbeide et nytt, felles regionalt næringsprogram (RNP) for Vestfold og Telemark, ble det gjennomført en prosess-samling i Larvik med 70 aktører fra et vidt spekter av landbrukets organisasjoner, næringsmiddelindustrien, offentlige aktører og andre. Viktige føringer for overordna målsettinger kan sammenstilles i fem punkter:

- Det er viktig at RNP tar hensyn til at landbruket er ulikt internt i det nye fylket. Det er nødvendig med mangfold og differensiering i virkemiddelbruken slik at alle gårdens ressurser kan utnyttes.
- Landbruket er forpliktet til å redusere klimautslippet, og RNP må fremme utvikling av både et klimarobust og klimatilpasset landbruk.
- Med utgangspunkt i at kompetansen innen landbrukssektoren varierer mye, er det viktig at RNP fremmer tiltak som øker kompetansen hos den enkelte aktør. Det er også viktig at RNP har fokus på å øke kompetansen om landbruket og den grønne sektoren i andre sektorer.
- RNP må ha fokus på å styrke rekrutteringa til landbruket og rekruttering til nye muligheter innen den grønne sektoren.
- Skogen er en viktig aktør innen det grønne skiftet med tanke på klima. RNP må synliggjøre skogens rolle gjennom mål og tiltak.

Fylket Vestfold og Telemark er en variert region med tanke på produksjonsmuligheter og bruksstruktur. Viktige landbruksarealer ligger nært opp til byene og er dermed utsatt for press knyttet til arealbruken. Øvre del av fylket har store utmarksområder der både beiteinteresser og hyttebygging står sterkt. Ekte opplevelser knyttet til den grønne sektoren er etterspurt og gir nye muligheter for å utvikle grønn gårdsturisme. Klimaendringer og krav om reduserte klimautslipp gir landbruket både utfordringer og nye muligheter. Det nye fylket har en omfattende næringsmiddelindustri med stort behov for leveranser fra landbruket. Det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom landbrukets råvareproduksjon og næringsmiddelindustrien.

Med utgangspunkt i regionens mangfold, er det formulert fire overordnede mål for landbruket i Vestfold og Telemark:

1. Landbruket i Vestfold og Telemark skal utvikles ved å ta i bruk alle gårdens ressurser og bidra til verdiskaping og beredskap i hele verdikjeden.
2. Landbruket skal være framtidsrettet og bærekraftig, med reduserte utslipp av klimagasser og økt binding av karbon, uten at det reduserer matproduksjonen.
3. Matproduksjonen i Vestfold og Telemark skal økes ved videre utvikling og aktiv drift av de matproduserende arealene.
4. Landbrukets produksjon av mat, tre og tjenester skal være konkurransedyktig, markedsrettet og klimavennlig og bidra med fellesgoder til befolkningen.

5. Satsingsområder og mål

I henhold til Stortingsmelding 31 (2014 – 2015), skal det legges til rette for vekst og gründerskap innen landbruksbaserte næringer. Vekst og utvikling skal skje uavhengig av størrelsen på gårdsbruket, og en skal styrke muligheten til bedre utnytting av de samla ressursene på gården. En vil stimulere til økt profesjonalisering og brukertilpasning, tilrettelegging for ytterligere vekst i markedet for lokalmat og drikke, stimulering til vekst innen landbruksbasert reiseliv og sterkere utnyttelse av utmarksressursene til næringsutvikling. Meldinga omtaler også tiltak knyttet til utnyttelse av gården som arena for velferdstjenester og stimulering til bruk av klimavennlige energiløsninger.

5.1 Klima og grønt skifte

Landbruket er en viktig samfunnsaktør for å nå de vedtatte klimamålene i Parisavtalen. I vår region er det flere gode eksempler på at landbruket og tilsluttende virksomheter har funnet næringsutvikling i bruken av fornybare ressurser og ny teknologi.

Et grønt skifte er en del av arbeidet for bærekraftig utvikling. Dette grønne skiftet vil være krevende, men vil først og fremst by på muligheter. (Regjeringen)

5.1.1 Bærekraftig landbruk med reduserte utslipp av klimagasser og økt binding av karbon
Vestfold har gjennom GreVe Biogass og Den Magiske Fabrikken allerede oppnådd Stortingets mål om at minst 30% av husdyrgjødsel skal brukes til biogassproduksjon. Det brukes i dag kun husdyrgjødsel fra Vestfold i biogassanlegget. Flaskehalsen for å ta inn Telemarksgjødsel er per i dag kostnadene med inntransport av husdyrgjødsel og returtransport av biorest til Telemarksbonden. GreVe har fortsatt mulighet for å øke kapasiteten og ta inn mer husdyrgjødsel.

Satsningen rundt Den Magiske Fabrikken er et viktig bidrag til samfunnet gjennom bygging av et kompetansesenter og dermed synliggjøre viktigheten av resirkulering. Kompetansesenteret er en del av et ny oppført 'BBLS' veksthus hvor matavfall, husdyrgjødsel, CO₂ og matproduksjon inngår i ny sirkulær økonomi. Ved at CO₂ fra biogassproduksjonen benyttes i helårs matproduksjon i veksthus får man faktisk et negativt CO₂ avtrykk! Veksthusteknologien som utvikles er 'semilukket'. Det betyr at CO₂nivået til matproduksjon kan optimaliseres fra utenivået på ca. 400 ppm til planteoptimale 1200 ppm inne i veksthuset.

I henhold til *Regjeringens bioøkonomistrategi: Kjente ressurser – uante muligheter* skal det legges til rette for økt verdiskapning og sysselsetting, reduserte klimagassutslipp og mer effektiv og bærekraftig utnyttelse av de fornybare biologiske ressursene. Utnytte synergier og utvikle nye verdikjeder på tvers av etablerte næringer, sektorer og fagområder. Verdikjedeperspektivet er viktig i bioøkonomien fordi hvert ledd avhenger av det neste for at ressursene skal kunne utnyttes effektivt og lønnsomt.

Norge er et høykostland og innsatsfaktorer som arbeidskraft er kostbart. Dette har resultert i at den norske bonden er svært fremtidsorientert med hensyn på teknologi.

Mål: Økt produksjon med vekt på større verdiskaping og hensynet til klima og miljø

5.1.2 Produksjon under endrede klimatiske forhold

Landbruks- og matdepartementet har koordineringsansvaret for FN sitt bærekraftsmål nr. 2: - *Utrydde sult, oppnå mattrygghet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk.*

Alle skal ha tilgang til nok og trygg mat, også i krisetider. Selvberging er viktig for matsikkerheten. Vi er i stor grad selvforsynt når det gjelder kjøtt, men for planteprodukter er selvforsyningsgraden lav. Ustabile sesonger med tørke, varme og mye nedbør gjør oss sårbare. Produksjonsgrunnlaget i regionen må ivaretas på en måte som ivaretar fremtidige generasjoners behov for mat. Dette innebærer å ta vare på og øke biologisk mangfold i matjorda, og produsere planter som egner seg i et klima i endring.

Endringer i klima får konsekvenser for natur og skogbruk. Vestfold og Telemark har store arealer innenfor den geografiske sonen som vil møte endringer i vekstbetingelser.

Lenger vekstsesong, mildere vinter, økt nedbør i tiden for trærnes strekningsvekst og høyere CO₂- innhold i atmosfæren stimulerer volumvekst. For å utnytte dette arbeider Skogfrøverket og forskningen med foredlingsprogram og frøproduksjon innenfor våre stedeegne treslag som skal være tilpasset de endrete vekstbetingelsene. Skogbruket i regionen må utnytte denne økonomiske gevinsten ved å ha kompetanse til å velge riktige provenienser (opprinnelse eller avstamning) og ved å utvikle en foryngelsesstrategi som bygger på prinsippet for "rett vekst på rett sted". Lokal tilpasning av proveniensvalg og treslagsfordeling etter klima, markslag og terreng for å optimalisere volum og kvalitet i produksjonen.

Endringer i klimatiske vekstbetingelser påvirker også livsgrunnlaget for skadelige organismer: både kjente arter som opptrer i nye populasjonsmønstre, nye og ukjente arter innenfor ugrasvegetasjon, sopper og sykdomsorganismer. Forskningen og skogbruket i regionen har gjensidig behov for å samarbeide om å identifisere, overvåke og motvirke konsekvenser av organismer som påfører skogen skader og som i vesentlig grad påvirker balansen i naturen.

Skogstrær i Norden har ikke overlevet istidene de siste 250 000 årene, men stadig blitt presset tilbake mot Øst-Europa og Svartehavet, for så å komme tilbake så langt nord som klima tillater i hver mellomtid. Norsk gran er det yngste treslaget i regionen og gran, sammen med bjørk og furu, vandrer nå stadig høyere opp i fjellet. Bøk, som sammen med eik hadde stor utbredelse i Vestfold og Grenlandsområdet for 5 000 år siden, er igjen på frammarsj med en volumøkning på 50 % ved siste registrering i Landskogtakseringen. Med et varmere klima vil nye treslag også spre seg til Norden. De andre Skandinaviske landene bruker i dag ressurser på å tilegne seg kunnskap om genetisk tilpasning og produksjon på nye arter. Regionen Vestfold og Telemark bør med sin beliggenhet som pionerområde for nye arter være i dialog med skogkompetanse og skogforskning i nabolandene om nye arter som forventes å få betydning for framtidig skogbruk.

Mål: Tilpasse agronomi og dyrkingsteknikk til endrede klimaforhold

Mål: Omstilling av skognæringen til nye produksjons- og skjøtselrutiner

Mål: Økt beredskap på gårdsnivå

5.1.3 Sirkulær økonomi; kjente ressurser – uante muligheter

Sirkulær økonomi er basert på gjenbruk, reparasjon, oppussing/forbedring og materialgjenvinning i et kretsløp hvor færrest mulig ressurser går tapt (closing the loop) – og hvor produktene og ressursene de består av blir høyt verdsatt. (Regjeringen)

Mål: Verdikjeden i landbruket skal aktivt utnytte mulighetene som det grønne skifte og sirkulær økonomi gir

5.1.4 Jordas produksjonsevne

Norge har lite jordbruksareal sammenlignet med mange andre land. For å sikre matproduksjonen er det derfor viktig å utnytte tilgjengelige jordbruksarealer. 20 % av arealet i Vestfold er fulldyrka. I Telemark er 2 % av arealet fulldyrka.

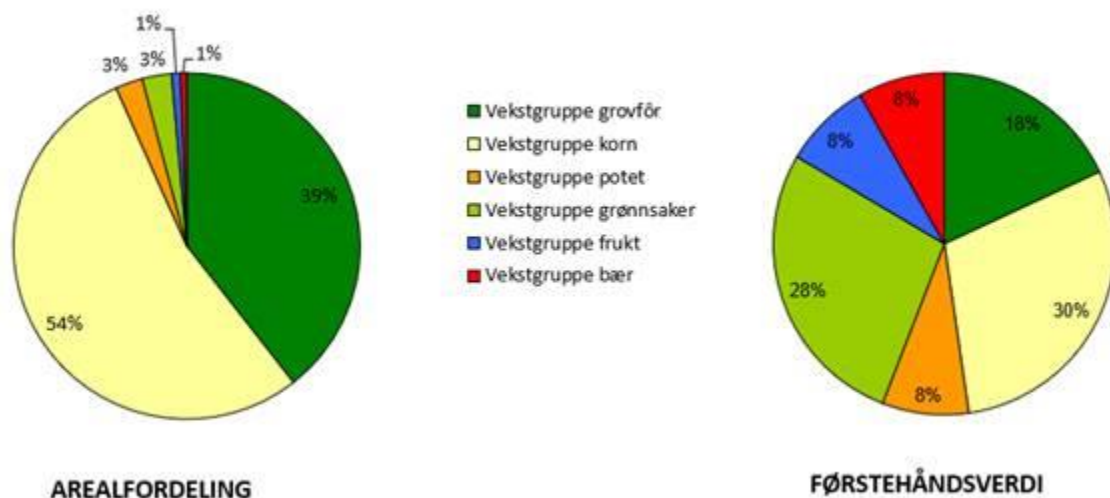
Etter at tilskuddet til grøfting kom i 2013, har grøfteaktiviteten økt. Vi må sørge for at denne aktiviteten opprettholdes. Grøfting er ett av flere viktige tiltak for å forbedre landbrukets klimaregnskap. Jord som har god jordstruktur og inneholder mye organisk materiale tåler mer ensidig dyrking. Hovedregelen er å bytte arealer mellom planteslekter og familier.

Mål: God jordkultur som fremmer høy produksjonsevne og mindre klimautslipp og avrenning

5.2 Matproduksjon og arealbruk

Matpolitikken til Regjeringen dekker hele produksjonskjeden fra jord til bord. Hovedmålet er å sikre nok, trygg og variert mat av god kvalitet og til en fornuftig pris. Vi bør sørge for at mest mulig av det norske forbruket dekkes av norsk produksjon. I Vestfold og Telemark bør vi utnytte de naturgitte fortrinn og bruke arealene til matproduksjon. Verdikjeden i jordbruket må tilpasse seg sterkere konkurranse i fremtiden. Vi må levere det forbrukerne etterspør og ta inn over oss et stadig mer krevende marked. Da det er et gjensidig avhengighetsforhold mellom industrien og produksjonen i primærnæringene, vil alle ledd i verdikjeden være tjent med at tilgangen på råvarer styrkes. Det ligger muligheter i å selge til et krevende marked og å selge varer som opplevelsesprodukt.

Innovasjon og næringsutvikling knyttet til produksjon av matspesialiteter, mat med lokal identitet og økologiske produkter vil bidra til et større mangfold av produkter på markedet. Til forskjell fra foretak som leverer sine råvarer til næringsmiddelindustrien og ferskkonsummarkedet, står produsenter av spesialiteter ofte selv både for produksjon og foredling av råvarene.

Sammenlikning av arealfordeling og førstehåndsverdi for Vestfold og Telemark, 2017. Figuren viser at det på små arealer produseres store verdier, slik som for poteter, grønnsaker, frukt og bær.

5.2.1 Mat med lokal identitet

Markedet for lokalmat vokser og det er Regjeringens mål at lokalmatomsetningen i alle omsetningskanaler skal øke til kr 10 mrd. innen 2025. Her må hele verdikjeden samarbeide for å nå målet. Lokalmat defineres som mat med lokal identitet eller særpreget opphav eller kvaliteter knyttet til produksjonsmetode, tradisjon eller produkthistorie. I Vestfold og Telemark har vi mange gode eksempler på lokalmat i både liten og stor skala. Omsetning av lokalmat skjer gjennom flere kanaler. En viktig kanal er Bondens Marked. Vi har også spesialbutikker, abonnementsordninger, gårdsutsalg og Reko-ringer. Reko-ring er et matnettverk der flere matprodusenter annonserer varer i en felles Facebook-gruppe. Bestilte varer leveres ut til kunder til avtalt tid og sted. REKO betyr rettferdig konsumpsjon og er et handelsfenomen som startet i Finland i 2013. Salgsmodellen har ingen mellomledd og produsenten får 100% av salgssummen. I Vestfold og Telemark er det flere slike ringer.

For noen av produktene skjer salget via de store matvarekjedene og flere har fått kvalitetsstempel som Spesialitet og Beskytta betegnelser. Det tilbys kurs for de som ønsker seg inn i dagligvaremarkedet. Butikkene satser på lokalmat fordi dette gir en konkurransefordel i et marked der det er overetablering av dagligvarebutikker.

Mål: Tilrettelegge for økt produksjon, foredling og omsetning av lokalmat gjennom ulike kanaler

Mål: Videreutvikle Vestfold og Telemark som matregion

5.2.2 Økologisk produksjon

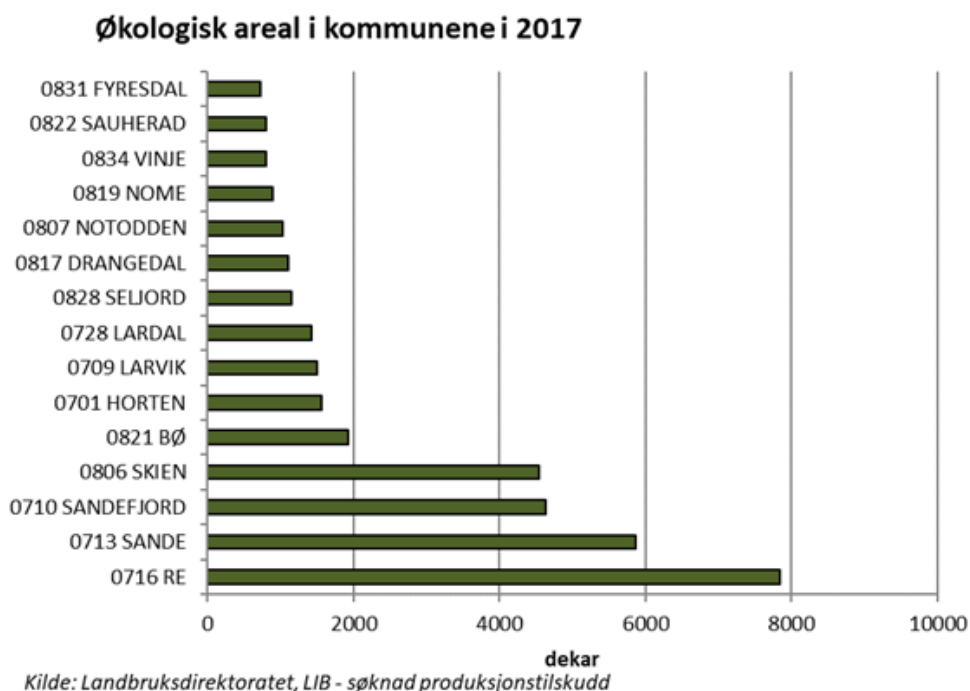
Økologisk landbruk bidrar til økt matmangfold og at forbrukerne får tilgang til produkter de etterspør. I økologisk produksjon blir det satt ekstra krav til miljøhensyn og dyrevelferd.

Økologisk produksjon kan dermed bidra til at norsk jordbruk blir mer miljøvennlig og bærekraftig ved at erfaringer fra økologiske driftsformer blir overført til det konvensjonelle jordbruket.

Økologisk matproduksjon skal først og fremst bidra til at etterspørselen etter økologisk mat kan dekkes av norsk produksjon så langt det er mulig. Dette vil bidra til økt matmangfold samt mulighet for næringsutvikling og verdiskaping tilknyttet de gårdene som driver økologisk produksjon. Økologisk jordbruk inngår også som en naturlig del av et mangfoldig og bærekraftig norsk jordbruk der FNs bærekraftsmål nr. 2: *Utrydde sult, oppnå matsikkerhet og bedre ernæring, og fremme bærekraftig landbruk* er særlig relevant som en overordnet føring for utvikling av det økologiske jordbruket.

Regjeringen legger til grunn at utviklingen av økologisk produksjon og forbruk må skje med utgangspunkt i markedet og etterspørselen etter økologiske produkter, på lik linje med øvrig jordbruksproduksjon. Dette innebærer at jordbruket og markedsaktørene må forventes å fylle en slik etterspørsel med de varene som det er forutsetninger for å produsere i Norge.

Vestfold og Telemark har samlet gjennomsnittlig 6 % økologisk areal av totalt jordbruksareal i regionen. Økologisk areal i de 15 beste kommunene i regionen i 2017:

Mål: Øke produksjonen i tråd med etterspørselen og trender i markedet

5.2.3 Fjellandbruket

Landbruk i fjellområder byr på helt spesielle verdier og store ressurser. I Vestfold og Telemark er kommunene Vinje, Tinn, Hjartdal, Seljord, Tokke og Fyresdal omfattet av fjellregionbegrepet. Verdiene ligger i alt fra areal til foredlingstradisjoner og husdyrraser.

Stølsdrift bør tas vare på med sine landbruksressurser - stølsarealene er for viktige til at de kan rasjonaliseres bort. Stølsdrift er viktig for videreføring av kunnskap og holdninger til nye generasjoner. Reiselivet trenger kulturlandskapet og stølsdrift. Det motsatte (stølsdrift trenger reiselivet) er mer usikker: reiselivets betydning varierer fra område til område. Å sørge for god økonomi er det viktigste for stølsdrift framover. Markedet for mat og opplevelser fra setra har helt klart et utviklingspotensial. Utnytting av beiteressursene og innsamling av fôr fra utmark og fjell, har vært normalen gjennom mange generasjoner. En slik tørkesommer som i 2018 har på nytt satt fokus på ressursene. Satsingen på fjellandbruk over 3 år fra 2014 har tydelig vist et mangfold av muligheter hos fjellandbruksbøndene. Satsingen har også bidratt til skjøtsel av landskap, matproduksjon og kunnskap om fjellets egenart. Framover er det viktig med fortsatt fokus på fjellandbruk generelt og stølsdrift spesielt.

Mål: Utnytte og videreutvikle særpreg og spesielle kvaliteter

5.2.4 Grønnsaker, poteter, frukt og bær

5.2.4.1 Grønnsaker

Produksjonen og forbruket av grønnsaker skal opp i Norge. Vi har gode naturgitte fortrinn i regionen for dyrking av alle slags grønnsaker, fra Grenland i sør, langs kysten av Vestfold opp til Sande og opp langs Lågendalen. Grønnsakprodusenter tar ofte en høy risiko, og som samlet gruppe kan det tas ut gode priser i markedet. Grønnsaksmarkedet er dynamisk og preget av sesongsvingninger, og 90 % av inntektene til produsentene tas fra markedet. Førstehåndsverdien fra grønnsakproduksjonen er høy og var i 2017 på 360 mill. kr.

Det er økende etterspørsel etter frukt, bær, grønnsaker og potet, og derfor et marked for større produksjon. Vi må satse på dyrking av de vekstene vi har naturgitte forutsetninger for slik at vi kan erstatte import med norsk produksjon der det er mulig.

Vekstskifte er viktig for å unngå oppformering og smitte av ulike sykdommer, skadegjørere og spesielle ugras. Utfordringen er å få tilgang på tilstrekkelig egnet areal. Andelen leid jord er høy og behovet for grøfting er fortsatt stort. Kanaliseringspolitikken gjør det krevende å satse på grasproduksjon i de beste grønnsakområdene. Helårlig plantedekke kan være en løsning i slike områder.

En stor del av produksjonen av erter, bønner, rosenkål, blomkål, selleri og gulrot går til innfrysing ved Findus og Norrek. Næringsmiddelindustrien er viktig for landbruket, og den sørger for leveranser av ferskfryste lokale råvarer gjennom hele året.

Store produksjoner som løk, salat, gulrot, hodekål, purre selges hovedsakelig gjennom produsentorganisasjoner som Gartnerhallen og Norgrønt til Bama og Coop. Salget skjer i Norgesgruppens butikker, Rema og Coop.

Norskandelen for grønnsaker til dagligvare og industri ligger på 50 %. Vi har mulighet til å ta større andeler av denne produksjonen.

5.2.4.2 Potet

Potet er viktig for matsikkerheten fordi den gir mye energi pr arealenhet sammenliknet med mange andre vekster. Vi kan ta mer av matmarkedet ved å oppbevare potet lenger utover våren. Det kan være ønskelig å oppgradere og bygge nye kjølelager til matpotet.

Andelen av produksjon av småpotet har økt og har dermed tatt opp konkurransen med Amandinepotetene.

Norskandelen av potet er økende og har vært oppe i 80 % i gode år. Ca. 50 % av potetproduksjonen går til matpotet, som selges via Gartnerhallen og Bama eller Coop til dagligvaremarkedet. Det leveres industripotet til Findus og Norrek, men mye av industripotetene er de seinere årene flyttet ut av fylket, til Hedmark. Andre viktige markeder for potet er: Delikat, Sørlandschips, Kims, Maarud, Mc Donalds (via Findus), Grønn Partner, Buer lomper og lefsebaking. Potet som ikke holder kvalitet går til potetmel eller spritproduksjon.

5.2.4.3 Frukt

Det er fortrinnsvis Sauherad, Bø, Nome, Sande og Svelvik som i dag har en utstrakt fruktdyrking med produksjon av epler, plommer og moreller. Flere steder langs Vestfoldkysten og nedre Telemark har også gode naturgitte forhold for fruktproduksjon, og disse områdene hadde produksjoner i tidligere tider. Satsing på gode produsentmiljø er ofte en forutsetning for å nyetablere eller øke produksjonen.

Moderne tettplantinger i eple etter inspirasjon fra de store fruktområdene i Europa, har blitt vanlig plantesystem i regionen. Tilsvarende etablerer man nå tettplantinger av moreller i tunneller med automatisk vanningsystem med gjødselinjektorer. Det er store investeringer knyttet til fruktproduksjon; frukttrær, vannings- og gjødselanlegg, støttesystemer og for noen kulturer dekkssystemer og plasttunneller.

Vekstkraftige planter, valg av riktige sorter og moderne produksjonssystemer og -metoder, gir grunnlag for større avlinger pr dekar enn tidligere og dermed en kraftig økning i forventet produksjonsvolum fra regionen.

Etterspørselen etter norsk frukt er økende, og mengden frukt som tilbys i markedet er avhengig av dyrkingsmessige forhold. Gode og moderne lagerfasiliteter er særlig viktig i år med store avlingsmengder eller år med kvalitetsutfordringer for frukten. Det er i dag etterspørsel etter mer norskprodusert frukt, men det er hele vegen viktig med god dialog med markedsaktørene.

Det ble åpnet for import av frukttrær fra noen områder i Europa i 2015, og dette utløste nye muligheter med hensyn til utprøving av nye sorter. Seine sorter kan være interessant for å utvide sesongen med norske epler og plommer i markedet.

Forbruket av epler utvikler seg i retning av mer drikke basert på epler. Salget av frukt skjer via Telefrukt AS, fellespakkeriet i Lier og noen mindre gårdsanlegg i regionen. Det er pakkeriene som sørger for salg videre til dagligvare og storkjøkken.

5.2.4.4 Bær

Det er fortrinnsvis jordbær, bringebær og solbær som produseres i regionen. Forholdene for jordbær- og bringebær dyrking ligger godt til rette langs kysten. Produsentmiljøene for disse bærekulturene har tradisjonelt vært i Brunlanes, Færder og Sande. I Telemark er det fortsatt en betydelig solbærproduksjon. For noen år siden var Telemark landets største produsent av solbær. Problemer og utfordringer med frost under blomstring og dermed redusert avlingsmengde, har redusert omfanget av solbær dyrking de siste årene. Dagens tilgjengelige sorter er ikke godt nok tilpasset endret klima. Størst produksjon av solbær finner vi i kommunene Notodden, Nome og Sauherad.

Både frukt og bær er satsingsområder i regionen og har egne prosjekt over flere år. Det har vært en generell nedgang i bærareal de seinere årene. I 2015 ble det tillatt å importere jordbærplanter, og dette har resultert i en endring av denne bærproduksjonen. Det plantes en stor andel av produksjonsklare jordbærplanter som gir avling allerede etter ca. 60 dager. Dette frigjør et år med etablering og gir avling på første års arealer

Klimaprognosene tilsier mer utfordrende forhold for bærproduksjon, og tunnel er en av løsningene, dette gir utfordring med vekstskifte. Det er flere prosjekter og utprøvinger for å kunne løse dette problemet. En mulighet er produksjon i forskjellige typer inaktive medier, substrat. Det må legges til rette for kompetanseoverføring fra veksthusmiljøet.

Jordbærplanteimport har gitt langt større muligheter for utprøving av nye sorter. Det er et fokus på både tidlige og sene sorter, slik at produksjonen kan spres over tidsrommet mai-september. Smak er viktig i sortsvalget, og det er produsentene opptatte av. Noen produsenter har systemer for å høste to ganger på samme areal i en tunnel. Nye planter plantes etter en tidlig produksjon, og dermed får en også en sen produksjon. Jordbærprodusentene er framtidsretta og ser nye muligheter. De er til enhver tid utsatt for press fra importjordbær og må hele tiden tenke reduserte kostnader. Arbeidskostnadene er halvpartene av kostandene ved å dyrke jordbær, og det gir et økt fokus på både roboter, droner og sensorteknologi. På forsøksstadiet plukkes de første jordbæra i dag med robot. I regionen er Oslofjorden Frukt & Bær en produsentorganisasjon som er aktivt med for å få på plass flere prosjekter for å spare arbeidskrevende operasjoner i jordbærproduksjon.

Omsetningen av bær har endret seg de siste årene. Det er mindre torg- og veisalg og mer omsettes gjennom grossist og butikk. Mye av jordbærene kjøres i dialog med grossist, direkte ut i butikk av produsentene, for å korte ned på omsetningstiden. Solbær høstes med maskiner og transporteres ut av fylket til større anlegg for saft- og syltetøyproduksjon, som f.eks. Askim frukt- og bærpresseri AS.

Mer bær etterspørres i markedet, det gjelder også for andre produksjoner enn de tradisjonelt store produksjonene. Solbær, rips og stikkelsbær som delikatessbær, ser vi en økende interesse for, både fra forbruker og fra produsentmiljøer. Det er flere arealer i regionen som kan egne seg til produksjon av bær.

Målene kan uttrykkes felles for grøntproduksjonene:

Mål: Økt produksjon basert på egnede arealer og muligheter i markedet.

Mål: Produkt- og markedsutvikling

5.2.5 Korn, frø, olje- og proteinvekster

Vestfold og Telemark har 12% av landets kornproduksjon og 20 % av landets matkornproduksjon. Hovedtyngden av dyrking ligger i Vestfold. Det finnes flere kornmottak i det nye fylket knyttet til Felleskjøpet, Vestfoldmøllene og Fiskå Mølle. Det er viktig å styrke kornproduksjonen og det er markedsmuligheter for mer norsk vare. Norsk kornproduksjon er viktig for å oppnå økt matproduksjon på norske ressurser.

Arealet har gått ned til fordel for grasproduksjon, selv på arealer som egner seg for korn. Svak økonomi i produksjonen og behov for investeringer er utfordrende for rekrutteringen. Mange korndyrkere er deltidsbønder, og nær en fjerdedel av kornproduksjonen kommer fra bruk med mindre enn 200 daa. Økt kompetanse og gode produksjonsmiljø være spesielt viktig for denne gruppen.

Bedre muligheter for tørking og lagring av korn på bygda vil gi mindre risiko i kornproduksjonen. Dette kan bidra til at kornkvaliteten sikres også i klimatisk vanskelige år.

Mer enn 70 % av frøproduksjonen i Norge finnes i Vestfold og Telemark, en viktig produksjon som i vekstskifte med korn bidrar til mindre risiko selv om klimaet varierer. Et godt fagmiljø er viktig for at produksjonen opprettholdes på et høyt nivå. Frøproduksjon skjer gjennom kontrakt dyrking, og det stilles strenge krav til dyrker og produksjon.

Åkerbønner, oljedodre og andre oljevekster er viktige vekstskiftekulturer for korn og mathvete spesielt, samtidig som avlingene fra disse kulturene selv har en stor verdi. Oljevekster dyrkes i hovedsak som fôrråstoff, men det er også noe kontrakt dyrking for produksjon av matolje. Produksjon for småskala lokal matolje kan være aktuelt. Oljedodre dyrkes som en kontraktproduksjon til fôr. Denne veksten har potensiale til å økt omfang av dyrking på grunn av det høye omega-3 innholdet, både som fôrvekst og til matprodukter. Vestfold har den største produksjonen av åkerbønner i landet, på verdensbasis er åkerbønner ansett som den viktigste veksten for produksjon av protein. Produksjonen i dag er som proteinråstoff til kraftfôr, men foredling til matprodukter er også aktuelt.

Mål: Øke produksjonene og introdusere nye, i tråd med de kvalitetene markedet etterspør

Mål: Øke avlingsnivået

Mål: Gode produsentmiljøer

5.2.6 Veksthusproduksjon

Veksthusproduksjonen står for en betydelig verdiskaping i regionen. Fagmiljøet bidrar med spesialkunnskap om dyrking i regulert klima som vi kan benytte i enda større grad enn i dag.

Rasjonalisering, stor konkurranse fra utlandet og høye norske driftskostnader, gir usikkerhet om fremtidig lønnsomhet. Veksthusnæringen er svært markedsstyrt. Det er få og store grossister, og i regionen ligger et av de større logistikk-senter for blomster. Vestfold har tradisjonelt vært et av de store produksjonsfylkene for blomster og planter.

Grønnsaker i veksthus, oppal av småplanter til grønnsakproduksjon og urter dyrkes på 95 500 kvm i regionen. I dette ligger også veksthus til andelslandbruk. De største anleggene er tomater og urter. Det er flere som har investert i veksthusanlegg til oppal av grønnsakplanter. Det er viktig å ha kontroll på hele produksjonen fra frø til ferdig produkt, også i beredskapssammenheng.

Produksjonen av blomster i regionen skjer i en sammensatt gruppe med veksthus i forskjellige størrelser. Mye av salget går gjennom grossist, men mange har også eget hjemmesalg. Mesteparten av forbruksøkningen per husholdning kommer fra import. Norske produkter er etter hvert viktigere for de store aktørene, og blomsterproduksjonen i regionen ligger an til en økning. Dette veksthusarealet kan ha stor betydning for matberedskap.

Veksthusnæringen ser nødvendigheten av å utvikle ny teknologi, særlig med tanke på oppvarming og miljøvennlig CO₂. Den Magiske fabrikken i Tønsberg setter nå opp et pilotveksthus som er 80% energibesparende, også kalt «BBBLS». Det må legges til rette for investeringer av en mer miljøvennlig teknologi, og forutsigbare rammebetingelser. I Vestfold og Telemark kan det ligge til rette for både å benytte luft/vann-varmepumper og tradisjonell flisfyring i tillegg til elektrisk oppvarming. For å møte konkurransen vil det være viktig å benytte fornybar energi, men det kan være utfordrende å konkurrere med lave strømpriser. Flere av veksthusene i regionene som i dag produserer blomster, kunne også vært benyttet til grønnsaker. Markedet ønsker helårsproduksjon av norske grønnsaker.

Mål: Konkurranseskraftig og bærekraftig veksthusnæring, basert på fornybare ressurser og ny teknologi.

Mål: Kunnskapsoverføring til øvrig landbruk

5.2.7 Grovfôrbasert husdyrproduksjon

Førstehåndsverdien av den totale husdyrproduksjonen i Vestfold og Telemark utgjør 40 % av norsk husdyrproduksjon, mens ku, sau og geit i regionen bidrar med 17 % av verdien på landsbasis.

Gras spiller en viktig rolle i vekstskiftesammenheng og i områder med stor avrenningsproblematikk. Det er et mål å opprettholde grovfôrproduksjonen i deler av regionen, men ikke på de beste arealene for korn, potet, bær og grønnsaker. Grovfôrbaserte produksjoner, som melkeproduksjon (ku og geit) og kjøttproduksjon (ku, sau og geit),

utnytter i hovedsak lokale arealressurser til fôr og bidrar til å opprettholde kulturlandskap gjennom beiting og slått.

Melkeproduksjon er arbeidskrevende og skaper grunnlag for heldags- og helårs sysselsetting på gården. Produksjonen er styrt av melkekvoter, slik at utbygging, fornying og bruk av ny teknologi skjer på eksisterende melkebruk. Melkeproduksjonen har i stor grad lagt om til løsdrift og melkeroboter er på vei inn. Kumelk tas imot på Tinemeieriet Sem i Tønsberg, der det meste går til konsummelk.

Det er investert mye i både melkeproduksjon og ammekuproduksjon, særlig blant unge bønder. Gjeldsbelastningen er høy og svingninger i markedet gjør produksjonen sårbar. Det er fortsatt mange gamle driftsbygninger og behov for oppgradering og investeringer for å oppfylle krav til hold av husdyr og for å videreutvikle produksjonene i tråd med markedet.

Vestfold og Telemark har 17 % av landets økologiske melkeproduksjon og 9 % av de økologiske ammekuene. Økologisk storfeproduksjon er en viktig satsing for å få mer økologisk grønnsakareal inn i vekstskiftet med gras. Satsing på økomelk vil derfor åpne opp for mulighet til å øke den økologiske grønnsakproduksjonen.

Melkeproduksjon på geit har vært ganske stabil over tid i regionen, men med få produsenter. I dag har 16 foretak kvote for produksjon av geitemelk i fylket, lokalisert i Vinje, Tokke og Tinn. De fleste leverer melka til Tine sitt anlegg på Haukelid, men noen foredler også geitemelka selv og selger ulike geitmelkprodukter som ost og prim. Det er gjort mye for bedre kvaliteten og smak på geitemelk, og avl og fôring er viktig i denne sammenheng.

Det har tidligere vært underdekning av lammekjøtt, og sau er en viktig kulturlandskapsrydder. Derfor har det vært satset på sau i hele Norge de siste årene. Dette har resultert i overproduksjon og lave priser på sauekjøtt i dag. Sauetallet er i 2017 på 25 173 søyer i Vestfold og Telemark. Tallene har vært stabile siste 10 år.

Markedet har også hatt underdekning av storfekjøtt de seinere årene. Dagens satsing på storfekjøtt kan føre til en liknende situasjon med mulig overproduksjon om en ikke styrer satsingen godt. For produksjoner med overskuddsproblematikk, er det viktig å fornye og effektivisere driftsapparatet uten at det skaper økt produksjon.

Mål: En framtidretta produksjon basert på lokale ressurser, markedsbehov og med basis i god dyrevelferd.

Mål: Bedre utnyttelse av beiteressurser og grovfôrarealene

5.2.8 Kraftfôrbasert husdyrproduksjon

Kraftforbasert egg- og kjøttproduksjoner er viktige produksjoner i Vestfold og Telemark og et viktig grunnlag for matindustrien (spesielt svin). Det har skjedd en stor konsentrasjon av produksjonen på færre bruk, og den avlsmessige fremgangen har økt effektiviteten. Vestfold og Telemark har et stort og tilgjengelig spredeareal for husdyrgjødsel.

Kraftfôrbaserte produksjoner har ulike utfordringer med markedstilpasning, og det er derfor ikke ønskelig å stimulere til nyetableringer. Det bør likevel stimuleres til fornying og kompetansebygging og forbedringer i tråd med regelverk for dyrevelferd.

I Vestfold og Telemark er det stor satsing på spesialiteter som Gårdsand og Holte Gås og And. Denne produksjonen øker.

Mål: En framtidretta produksjon tilpasset marknadsbehov, spredeareal og med basis i god dyrevelferd.

5.2.9 Annen husdyrproduksjon

I Telemark og Vestfold er det i tillegg til nevnte husdyrproduksjoner over, en rekke andre dyreslag. Dette er produksjoner som er av vesentlig mindre omfang og økonomisk betydning, men fortjener likevel en plass i denne næringsplanen. Slike husdyrproduksjoner bidrar til mangfoldet og sørger for ekstra sysselsetting.

Det er to husdyrproduksjoner som skiller seg ut: honningproduksjon og hjorteoppdrett.

Bier er ikke bare viktig for honningproduksjon, men også særs viktig for pollinering i bær- og frukthager. Det er viktig å videreutvikle honningproduksjon i Vestfold og Telemark.

Det er nå etablert flere hjortefarmer i Vestfold og Telemark. Produkter fra hjort er etterspurt i markedet og volumet har økt betydelig.

Mål: En framtidrettet produksjon med effektive driftsformer og produktutvikling

5.3 Skog og utmark

Bruk av fornybare ressurser blir viktig i framtidens lavutslippssamfunn. Å bruke karbonet fra skogen i stedet for karbonet fra olje og gass, er nødvendig for å holde temperaturøkningen under to grader, jf. FN's klimapanel. Forventet temperaturøkning vil påvirke skogens naturlige utbredelse og treslagsfordeling, samt at artsmangfoldet for både planter og dyr vil endres. Valg av treslag, plantekvalitet og riktig proveniens er viktig for å lage en robust framtidsskog.

Skogen skal forsyne norsk skogsindustri med fornybart, bærekraftig råstoff. Globalt fokuseres det på mangel på fiber, mens det lokalt i Norge, frem til i dag, har skjedd en oppbygging av skogsråstoff. Treindustrien (sagbrukene) har et godt fotfeste på Østlandet og har god kapasitet. De skjærer det sagtømmeret som markedet byr frem.

Treforedlingsindustrien har på sin side vært i kraftig omstilling, noe som gjør at 4 av 10 tømmerstokker nå eksporteres ut av landet. Planlagte investeringer i innenlands biodrivstoffproduksjon basert på råstoff fra skogen, kan imidlertid medføre behov for betydelig økt avvirkning.

Et bærekraftig skogbruk betyr at skogen må drives planmessig og profesjonelt, hvor miljøverdiene tas hensyn til, og hvor det fokuseres på foryngelse etter hogst og skjøtsel av framtidsskogen.

Ny fylkesstruktur og ulike samarbeidsformer mellom aktørene i skognæringen, har ført til endringer i "skoggeografien". Det er behov for et godt samarbeid mellom offentlig skogmyndighet og den utøvende delen av næringen. Nettverk for samarbeid må etableres og utvikles i samsvar med ny geografisk inndeling og med fokus på å løse fellesoppgaver. Fylkesmannen vil ha et spesielt ansvar for samfunnsoppdraget slik at skogen som en fornybar ressurs blir utnyttet til beste for storsamfunnet.

5.3.1 Foryngelse og skjøtsel av framtidsskogen

Vestfold og Telemark har i overkant av 10 000 skogeiendommer. Mange av disse eiendommene er små, men ofte de mest produktive. Skogeierorganisasjonene har sin medlemsmasse blant de mest interesserte og største skogeierne, og disse får både informasjon og kompetanse tilført. Det vil i økende grad bli en utfordring å få de mange skogeierne av små skogeiendommer som ikke har noen organisasjonstilhørighet, til å skjøtte skogen i tråd med nasjonale føringer. Den offentlige skogforvaltningen, kommune og Fylkesmann, har her et spesielt ansvar for at det investeres i framtidsskogen i tråd med gjeldende skogpolitikk. I statsbudsjettet for 2017 ble det vedtatt en ny måte å skattlegge skogbruksinntekt. Denne omleggingen forsterker behovet for faglig rådgiving på de små og mellomstore skogeiendommene som kan definere seg som kapitalskogeiere i skattemessig forstand.

Skogeierandelslagene arbeider med forbedrede rutiner for oppfølging av skogeiere etter sluttavvirkning av skogen. Dette går på å tilby avtale om planting og videre oppfølging av den fremtidige ungskogen.

Mål: Sikre investering i ny skog etter slutthogst

5.3.2 Nettverksbygging

Vestfold har et velfungerende skognettverk som fungerer som arena for utveksling av informasjon og kompetanse mellom det private og offentlige skogbruket. Skognettverket har i beredskapssammenheng spilt en tydelig rolle. Tilsvarende nettverk er under etablering i Telemark, men er satt på vent som følge av regionreformen.

Mål: God kontakt og informasjonsflyt mellom skognæringen og offentlige etater

5.3.3 Tenk tre

Trebaserte produkter og løsninger har et stort fortrinn i klimasammenheng. Utslippene av klimagasser i produksjonen er lave og vi får en substitusjonseffekt ved å bruke tre i stedet for andre mer klimabelastende materialer. Når tre brukes som byggemateriale i varige konstruksjoner, lagres karbonet i veden langsiktig. Markedsmulighetene for treprodukter øker etter hvert som samfunnet går over til biobasert økonomi.

Nasjonalt og i vår region, opplever vi nå en sterk trend med økt bruk av tre i større offentlige bygg og i private næringsbygg. Krysslaminert tre (massivtre) er en ofte foretrukket bygningsmåte og det blir nå etablert norsk produksjon av dette igjen.

Skogeierandelslagene, Fylkesmannen og fylkeskommunen har samarbeidet og finansiert et tredriverprosjekt, der byggherre tilbys faglig informasjon og bestillerkompetanse slik at byggematerialet lettere blir valgt basert på fornybare ressurser.

Mål: Bruken av trevirke økes til 1 m³ per innbygger per år i 2020, som grunnlag for videre økning etter 2020

5.3.4 Bioenergi

Bruk av bioenergi i stedet for fossil energi kan bidra direkte til å redusere utslipp av klimagasser og dempe global oppvarming. Forbrenning av biomasse tilfører ikke atmosfæren mer CO₂ enn det biomassen har tatt opp i vekstperioden. Bruk av bioenergi reduserer behovet for tilførsel av fossilt karbon, som er hovedårsaken til klimaendringene. I regionen har vi fremdeles store uutnyttede biomasseressurser som kan gi verdiskaping og næringsutvikling.

Bioenergi er et omfattende fagfelt som omhandler både faste brensler til stasjonære anlegg, biogass og flytende biodrivstoff. Bioenergi i sin vanligste opprinnelige form er ved, mens trepellets er en mer foredlet vare. I vår region og tilstøtende nærområde foreligger det planer, forstudier og prosjektering for produksjon av biodiesel (Biozin), bioetanol og biokull.

Disse produksjonene vil bruke skog som råstoffkilde i tillegg til at biproduktene fra sagbruksindustrien igjen kan finne sin innenlandske anvendelse.

Mål: Skaffe oversikt over skogressurser tilgjengelige for bioenergiproduksjon

Mål: Økt bruk av bioenergi

5.3.5 Juletreproduksjon

Juletreproduksjonen har endret seg fra høsting av overskuddstrær i skogplantefelt, til dagens radkultur med planmessig anlegg, skjøtsel, sortering og pakking. Denne produksjonen er spesialisert og arbeidsintensiv og krever store investeringer og kompetanse. Et fåtall produsenter har lyktes i å gjøre juletreproduksjon til en hovedinntekt på gården. Disse har 50-100 daa og mer og er avhengig av årlig stabilt salgsvolum.

Ved forvaltning og investeringsstøtte for juletreproduksjon, bør det klart skilles mellom å dyrke juletrær, og å selge juletrær.

Juletre dyrking er produksjon av trær fra opparbeiding og anlegg av plantefelt til hogst og levering av salgbare trær, fortrinnsvis på midlertidig omdisponert dyrka mark.

Salg av juletrær til sluttbruker hører innunder begrepet gårdsbutikk.

Mål: Bli en av landets viktigste regioner for salg av juletrær innenlands og til eksport

5.3.6 Utmarksnæring

Utmarksnæring er virksomhet der en utnytter landbrukseiendommens arealer og ressurser i skog og annen utmark til annet enn skogbruk. Eksempelvis utleie av jakt- og fiskerett og eller i kombinasjon med utleie av skogshusvære, eller bruk av utmarka i opplevelsesøyemed i samarbeid med reiselivet.

Mål: Utvikling på eiendommer der det ligger til rette for jakt, fiske og utleie og/eller tilrettelagt bruk av utmarksarealer for friluftsliv og folkehelse

5.4 Gården som ressurs

‘Landbruk – mer enn landbruk’ er Landbruks- og matdepartementets strategi for næringsutvikling (2005) som ble etterfulgt av Stortingsmeldingen 31 (2014-2015) Garden som ressurs – marknaden som mål. I 2017 kom en ny og oppdatert veileder ‘Bygge- og anleggstiltak i og i tilknytning til landbruk – forholdet til plan etter plan- og bygningsloven’. I alle disse dokumentene beskrives en rekke aktuelle tiltak med utgangspunkt i gården og de ressursene den rår over. Stikkord er tjenesteproduksjon, gründerskap, natur- og utmarksressurser, omdømme, rekruttering med mer. Vil bonden utvikle gården i tråd med de nevnte meldingene, kreves det også mye av bonden som bedriftsleder. Videre i dette kapitlet fokuseres det på 3 viktige hovedområder med betydning for fylket Vestfold og Telemark.

5.4.1 Inn på tunet

«Inn på tunet» er tilrettelagte, kvalitetssikrede tjenestetilbud på gårdsbruk. Tilbudene skal gi mestring, utvikling og trivsel. Aktivitetene i tjenestetilbudet er knyttet opp til gården, livet og arbeidet der.

IPT gårdene i Vestfold og Telemark tilbyr for det meste tjenester innen tilrettelagt arbeidstrening, tilrettelagt opplæring for elever og tilrettelagte dagaktivitetstilbud for personer med demens. Noen tilbydere har spisset tilbudet sitt til en avgrenset målgruppe, mens andre spiller på et bredt spekter av tjenester også rettet mot åpne besøksgårder.

I 2012 ble det innført en godkjenningsordning for Inn på tunet gjennom Matmerk sitt KSL system. Kun gårder som er godkjent hos Matmerk kan bruke begrepet Inn på tunet. Gårder som ikke er Matmerk-godkjente, men har avtaler med det offentlige (oftest kommuner), kaller ofte tilbudet sitt for Grønn omsorg eller bruker bare gårdsnavnet.

Samlet for Vestfold og Telemark er det 26 gårder som er godkjente IPT-gårder (13 gårdsbruk i Vestfold og 13 gårdsbruk i Telemark). 6 gårder i Vestfold og 4 gårder i Telemark er under godkjenning. I tillegg har Vestfold 2 gårder som går under navnet Grønn omsorg og minst 4 gårder som driver gårdsbarnehage.

Det er laget tre nasjonale veiledere. Disse er: “Gården som læringsarena for barn og unge”, “Dagaktivitetstilbud tilrettelagt for personer med demens”. Arbeids- og velferdsdirektoratet har i 2018 revidert veilederen for “Grønt arbeid” som er et arbeidstilbud på gård i regi av NAV for mennesker med psykiske og/eller rusrelaterte helseproblemer.

Av sentrale dokumenter er Inn på tunet nevnt i Meld.St.31 “Garden som ressurs – marknaden som mål” (LMD), Meld.St 15 “Leve hele livet – en kvalitetsreform for eldre” (HOD) og i KMD’s Handlingsplan for friluftsliv.

Forsking viser at deltakelse i IPT-tiltak kan ha helsefremmende effekt og gi redusert ensomhetsfølelse, gi økt motivasjon og mestring, sosial støtte og økt sosial kontakt, økt fysisk aktivitet og redusert stress.

Mål: Økt kjennskap til IPT hos kommuner og andre instanser

Mål: Flere kvalitetssikrede, lønnsomme og varige IPT-tilbud

5.4.2 Landbruksbasert reiseliv

Eiendommer og utmarka som landbruket har tilgjengelig, er interessant for reiselivet. Størst betydning har landbruket der produkter og tjenester inngår i et reiselivsprodukt. De vanligste tilbud er gårdsmat, overnatting, servering men også opplevelser og aktiviteter med utgangspunkt i landbrukseieendommen. Reiseliv er en næring i sterk vekst og det er viktig at landbruket tar sin naturlige del av denne veksten. Små aktører må samarbeide gjennom nettverk og klynger for å bli interessante samarbeidspartnere for reiselivsoperatørene. Markedsundersøkelser viser en økende etterspørsel etter ekte og ærlige opplevelser. Både norske og utenlandske aktører ønsker et større mangfold av kulturelt innhold, mat og drikke som en del av opplevelsen. Markedet har også klare forventninger om at utvikling av reiselivet skjer på en bærekraftig måte. FNs bærekraftsmål nr. 12 *Ansvarlig forbruk og produksjon* er særlig relevant for reiseliv. Dette målet skal sikre bærekraftige forbruks- og produksjonsmønstre og handler om å gjøre mer med mindre ressurser.

Mål: Opplevelser og aktiviteter fra landbruket skal være med å videreutvikle Vestfold og Telemark som et attraktivt besøksmål.

5.4.3 Annen produkt- og tjeneste produksjon

Det er viktig å skape konkurransedyktige virksomheter og arbeidsplasser som er økonomisk bærekraftig. Det skal legges til rette for å videreutvikle lønnsomme tilleggsnæringer som baserer seg på bruken av gårdens ressurser.

Mål: Skape lønnsom virksomhet basert på alle gårdens ressurser

5.5 Kompetanse og rekruttering

Rekruttering, kompetanse, forskning og forskningsbasert innovasjon (FoUI), er grunnlaget for profesjonalisering, güunderskap, vekst og verdisping i hele verdikjeden.

5.5.1 Videregående utdanning

Målet må være å bidra til tilbud som i større grad reflekterer den praktiske kunnskapen om landbruket og kompetansebehovene i landbrukets verdikjede. Samordning og samarbeid med andre tilgrensende yrkesutdanninger blir viktig.

Fagskole er en yrkesrettet utdanning som bygger på fullført videregående utdanning. Utvikling av de rette tilbudene for næringen blir viktig. (Mange kjenner dette som agrotekniker utdanning)

Mål: Bidra til rekruttering til, og videreutvikling av videregående utdanning tilpasset behovene i verdikjeden og inn mot høyere utdanning (naturbruk, matfag og reiseliv).

5.5.2 Etter- og videreutdanning

I landbruket som alle andre næringer, vil endrede og nye krav og pålegg gi behov for gode etter- og videreutdanningstilbud. Det er også utviklet en nasjonal modell for voksenagronom som et tilbud til de som har behov for landbruksutdanning og har brukt opp sin rett til videregående utdanning. I landbrukets verdikjede vil livslang læring være like aktuelt som i andre bransjer. Derfor er det også satt av midler i jordbruksavtalen til rekruttering og kompetanseheving, de såkalte RK-midlene

Mål: Gode etter- og videreutdanningstilbud for næringsutøverne

5.5.3 FoUI

Forskning og forskningsbasert innovasjon er et av de viktigste virkemidlene for økt konkurransekraft og verdiskaping i verdikjedene i landbruket. Målrettet forskning i landbruksbaserte næringer bidrar til utvikling av varer og tjenester på nye områder og viser landbrukets sentrale plass i sirkulærøkonomien. Brukerinitiert forskning er et viktig stikkord i denne sammenheng

Mål: Forskning og forskningsbasert innovasjon blir et viktig redskap i kompetansebygging og verdiskaping i hele verdikjedene i landbruket

5.5.4 Nyskaping

Landbruket, som alle andre næringer, har behov for veiledning i ulike faser ved utvikling av nye varer og tjenester. Det er derfor viktig at landbruket i vår region har like god tilgang til offentlige og private tilbud i alle faser i en utviklingsprosess, som andre næringer.

Mål: Sikre gode tilbud til landbrukets gründere og vekstvirksomheter

5.6 Omdømmebygging

Omdømme kan defineres som summen av forventningene omgivelsene har til landbruket. Sagt på en annen måte handler omdømme om hva andre sier og tenker om landbruket. Landbruket har en kontrakt med samfunnet, der landbruket leverer fellesgoder som matsikkerhet, bosetting, kulturlandskap og verdiskaping. Samfunnet betaler næringen for dette gjennom statsbudsjettet. Det er således viktig for landbruket at omverdenen forstår næringas betydning for de nevnte fellesgodene. Et godt omdømme er viktig for å sikre politisk og samfunnsmessig aksept, og ikke minst for å sikre rekruttering til næringa og skape forståelse mellom by og land. Bynært og urbant landbruk og Inn på tunet er gode eksempler på det.

I Vestfold og Telemark vil urbant landbruk og bynært landbruk være viktige tiltak for å bygge omdømme til landbruket.

5.6.1 Mat og folkehelse

I Meldt.St. 15 Leve hele livet – en kvalitetsreform for eldre, er det stort fokus på mat og helse. LMD og HSO har fokus på matglede for eldre hvor målet er å redusere underernæring for eldre som bor alene. Erfaringer fra Måltidsvenn er så gode at det kan være en modell å bygge videre på for å få kommunene til å ha fokus på matglede. Det er viktig å øke kunnskapen om lokale sesongråvarer og mattradisjoner hos kokker, personell i hjemmetjenesten og hos pårørende.

Fylkesmannen i Vestfold og Telemark har laget en handlingsplan for Kvalitetsreformen Leve hele livet. Denne bør ligge til grunn for tiltak under Mat og helse i RNP.

I Meld.St. 31 Garden som ressurs – marknaden som mål, nevnes lokalmat i barnehage og skole. Tiltak som synligjør norske råvarer og spesielt sesongråvarer for å øke kunnskapen hos ansatte i barnehage, SFO og skole, vil kunne være et viktig bidrag til et sunt kosthold blant barn og unge.

Mål: Økt kunnskap om norske råvarer og helsegevinsten ved gode måltidsopplevelser hos personer som jobber med barn, unge og eldre.

Mål: Økt kunnskap om offentlig innkjøp

5.6.2 Bynært og urbant landbruk

Internasjonalt iletter FNs organisasjon for ernæring og landbruk (FAO) det bynære og urbane landbruket en betydelig rolle for framtiden og omtaler det på følgende vis i sin omfattende satsing «New Urban Agenda» (2016): - *Urbant landbruk er en del av løsningen for å imøtekomme behovet for mat og klimahensyn i framtiden. Urbant landbruk gir*

befolkningen fersk mat samtidig som det genererer arbeidsplasser, resirkulerer avfall, skaper grønnstruktur og gjør byer motstandsdyktige for klimaendringer.

Urbant landbruk betegner en rekke aktiviteter knyttet til dyrking og husdyrhold i by og bynære omgivelser. Det omfatter hele matkjeden fra produksjon og foredling til distribusjon, salg og forbruk. Aktørene kan være private, offentlige, kommersielle, ideelle, temporære eller permanente.

Urbant landbruk befinner seg i skjæringspunktet mellom steds- og samfunnsutvikling, folkehelse, folkeopplysning og matproduksjon. Aktivitetenes sosiale og økologiske kvaliteter og det å skape bærekraftige kretsløp basert på lokalt ressursgrunnlag, er sentralt.

Stadig flere ønsker å ta del i produksjon av mat fra planter og dyr til eget og andres forbruk. Denne utviklingen gir oss mange muligheter. Den bygger relasjoner mellom folk i urbane miljøer og næringsutøvere i det profesjonelle landbruket ved å lære å verdsette råvarenes kvalitet og verdier. Dette bygger omdømme for landbruket. Grønnere byer med mer dyrking av mat skaper trivsel og styrker folkehelsen, og betraktes som framtidsrettede klima- og miljøtiltak. Dette bygger attraksjonskraft for byene. Aktivitetene i kategorien urbant landbruk tiltrekker seg engasjerte og kloke hoder. Positivitet, energi og høy innovasjonsgrad preger initiativene. Dette skaper et optimalt grunnlag for entreprenørskap og økt grønn verdiskaping. I tillegg til selve næringsvirksomheten, kan dette karakteriseres som et tverrsektorielt verktøy til det grønne skiftet og det nye bærekraftsamfunnet, som gir både økt miljømessig, sosial og økonomisk bærekraft.

I Norge er fagområdet urbant og bynært landbruk nytt og mangler nasjonale føringer, men via Jeløya-plattformen tydeliggjør regjeringen ambisjonen under kapittel 8 – Landbruk og mat, ved målsetningen; «*Legge til rette for urbant landbruk*».

Mål: Videreutvikling av bynært og urbant landbruk rundt de største byene med vekt på folkehelse og positiv omdømmebygging for landbruket.

5.6.3 Informasjon

Landbruket må bli flinkere til å bli å kommunisere og markedsføre fortrinnet med norsk landbruk og bevisstgjøre innbyggerne i Vestfold og Telemark om at de bor «midt i matfatet». Et eksempel på dette kan blant annet være å legge til rette for holdningsskapende aktiviteter som bidrar til økt kunnskap om landbrukets rolle og bidrag i samfunnet. Dette vil kunne bidra til både godt omdømme og økt kunnskap om god og trygg norsk mat.

Mål: Godt omdømme

Mål: Kommunisere god og trygg norsk mat

Vestfold og Telemark

